RNI NO. MAHMAR/2020/84035

कायदेविषयक मार्गदर्शन मोफत
संपर्क
अँड. सुशीला
मो नं 8766507294

BAHUJAN SAURABHA
बहुजन सौरभ

दि. 20 मार्च 2026

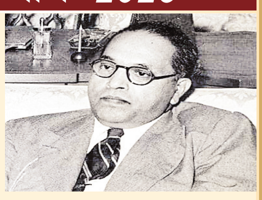

1927- महाड क्रांती दिन.
1927- चवदार तळे सत्याग्रह, तसेच चवदार तळे महाड येथे समता सैनिक दलाची स्थापना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी केली. संकलन प्रा. यशवंत दुपटे

शुक्रवार, २० मार्च २०२६ | वर्ष : ६ | अंक : ८१ | दैनिक | किंमत : ₹५/-
Friday, 20 March 2026 | Year : ६ | Issue : 81 | Daily | Rate: Rs. 5/-

20 टक्के गॅसची आयात ठप्प; देशावर वीज संकट

कारखानेही बंद पडण्याची भीती

नवी दिल्ली : मध्यपूर्वेतील युद्धाच्या ज्वाळा आता भारताच्या उंबरठ्यापर्यंत पोहोचल्या आहेत. इराणने कतारमधील रास लाफान या गॅस निर्मितीच्या मुख्य केंद्रावर क्षेपणास्त्र हल्ला केल्यामुळे भारताचा 20 टक्के गॅस पुरवठा खंडित झाला आहे. या संकटामुळे देशातील वीज निर्मिती, खत कारखाने आणि औद्योगिक उत्पादनावर गंभीर परिणाम होण्याची शक्यता वर्तवण्यात येत आहे. तज्ज्ञांच्या मते, 'जर हा पुरवठा पुढील दोन आठवड्यात पूर्ववत झाला नाही, तर भारताला मोठ्या औद्योगिक मंदीचा आणि ऊर्जा संकटाचा सामना करावा लागू शकतो.' भारत आपल्या नैसर्गिक वायूच्या गरजेसाठी मोठ्या प्रमाणावर कतारवर अवलंबून आहे. रास लाफान प्रकल्पावर झालेल्या हल्ल्यामुळे भारताला मिळणारा पुरवठा प्रभावित झाला आहे. भारताच्या एकूण गॅस आयातीपैकी 20 टक्के वाटा कतारचा आहे. म्हणजेच दररोज मिळणारा सुमारे 47.4 दशलक्ष टन गॅस पुरवठा अचानक थांबला आहे. गॅसच्या किमती जागतिक बाजारपेठेत वधारल्यास भारताच्या आयात खर्चात मोठी वाढ होण्याची भीती आहे. देशात एलपीजीचा तुटवडा जाणवत असताना, सरकारने आता संरक्षणात्मक पावले उचलण्यास सुरुवात केली आहे. घरगुती ग्राहकांसाठीचा पीएनजी आणि वाहनांसाठीचा सीएनजी पुरवठा सुरळीत ठेवण्यासाठी सरकार रेशनिंगचे धोरण अवलंबण्याची शक्यता आहे. गॅसच्या कमतरतेचा सर्वाधिक फटका वीज निर्मिती केंद्रांना बसेल, ज्यामुळे अनेक राज्यांत वीज कपातीचे संकट ओढवू शकते. तसेच घरगुती पुरवठा कायम ठेवण्यासाठी औद्योगिक क्षेत्राचा गॅस पुरवठा कमी केला जाण्याचे संकेत मिळाले आहेत. यामुळे कारखान्यांचा उत्पादन खर्च वाढून महागाई वाढण्याची शक्यता आहे. इराण आणि कतारमधील संघर्षामुळे हॉर्मुझची सामुद्रधुनी हे क्षेत्र युद्धाच्या छायेत आहे. हा मार्ग जागतिक तेल आणि गॅस वाहतुकीसाठी अत्यंत महत्त्वाचा आहे. सध्या या मार्गावरील जहाज वाहतूक धोक्यात आल्याने विमा कंपन्यांनी प्रीमियम वाढवला असून, जहाजांच्या वाहतुकीवर कडक निर्बंध लादण्यात आले आहेत. परिस्थितीचे गांभीर्य ओळखून केंद्र सरकार आणि सरकारी तेल कंपन्यांनी पर्यायी मार्ग शोधण्यास सुरुवात केली आहे. रशिया, संयुक्त अरब अमिराती आणि अमेरिका यांसारख्या देशांकडून तातडीने गॅस उपलब्ध करून घेण्यासाठी राजनैतिक पातळीवर प्रयत्न सुरू झाले आहेत.

गॅस संकटावर केंद्र सरकारने राज्यांना दिल्या सूचना

भारतातील एलपीजी पुरवठ्याच्या संकटाला आता तिसरा आठवडा सुरू झाला आहे. देशाच्या एकूण पुरवठ्यापैकी सुमारे 60% वाटा असलेल्या पश्चिम आशियातून होणाऱ्या आयातीवर दबाव आहे. परिणामी, सर्वसामान्य जनतेला होणारा त्रास कमी करण्यासाठी केंद्र सरकारने देशांतर्गत ग्राहकांना प्राधान्य देण्याचा निर्णय घेतला आहे. जिथे जिथे पाईपद्वारे नैसर्गिक वायू उपलब्ध आहे, तिथे लोकांनी एलपीजीऐवजी पीएनजीचा वापर करावा. यामुळे गॅसच्या मागणीत संतुलन राखण्यास आणि पुरवठ्यावरील ताण कमी करण्यास मदत होईल, सरकारने असेही म्हटले आहे. केंद्र सरकारने आपल्या पीएनजी नेटवर्कचा वेगाने विस्तार करणाऱ्या राज्यांसाठी एक विशेष योजना तयार केली आहे. अशा राज्यांना 10टक्के अतिरिक्त व्यावसायिक एलपीजी मिळेल. पीएनजीचा वापर वाढवण्यासाठी राज्यांना मंजुरी प्रक्रियेला गती देण्यास आणि शुल्क कमी करण्यासही सांगण्यात आले आहे. पेट्रोलियम मंत्रालयाच्या सहसचिव सुजाता शर्मा यांनी सांगितले की, देशात एलपीजीचा पुरवठा सध्या स्थिर असून कुठेही गॅसची पूर्ण टंचाई नाही. ऑनलाइन बुकिंग 94टक्के पर्यंत पोहोचले असून, घाबरून होणारी बुकिंग आता कमी झाली आहे.

विकासित भारत शिक्षण प्रतिष्ठान विधेयक 2025 वर काँग्रेसचे प्रश्न

नवी दिल्ली : काँग्रेस पक्षाने गुरुवारी प्रस्तावित विकास भारत शिक्षा प्रतिष्ठान विधेयक, 2025 बाबत गंभीर चिंता व्यक्त केली असून, हे विधेयक संविधानाच्या संघराज्यीय संरचनेचे उल्लंघन करते असा आरोप केला आहे. काँग्रेसचे सरचिटणीस जयराम रमेश यांनी या विधेयकावरील सात प्रमुख आक्षेपांची यादी सादर केली, ज्यात राज्यांशी सल्लामसलतीचा अभाव, घटनात्मक अतिक्रमण, निधी परिषदेचा अभाव, उच्च शिक्षणातील वाढते नोकरशाहीकरण आणि यूजीसीच्या सल्लामसलत प्रक्रियेचे कमकुवत होणे यांचा समावेश आहे.

हे विधेयक संघराज्यीय रचनेच्या विरोधात आहे.
सध्या संयुक्त संसदीय समितीच्या विचाराधीन असलेले हे विधेयक, उच्च शिक्षणाच्या संपूर्ण संरचनेची पुनर्रचना करू पाहते, असा आरोप काँग्रेसने केला आहे.
काँग्रेसचा असा युक्तिवाद आहे की, हे विधेयक संविधानाच्या सातव्या अनुसूचीतील संघ सूचीच्या कक्षेबाहेर जाते आणि राज्यांच्या अधिकारांमध्ये हस्तक्षेप करते. पक्षाच्या मते, विद्यापीठांची स्थापना आणि संचालन यासंबंधीच्या बाबी राज्य सूचीमध्ये येतात आणि त्यामुळे, हे विधेयक संघराज्यीय रचनेचे

> “ उच्च शिक्षण स्थायी समितीच्या अहवालातून यूजीसी आणि एआयसीटीई सारख्या प्रमुख नियामक संस्थांमध्ये मोठ्या संख्येने जागा रिक्त असल्याचे समोर आले आहे, ही चिंतेची बाब आहे. त्यांनी असा आरोप केला की, शिक्षण हा विषय समवर्ती सूचीमध्ये असूनही, विधेयकाच्या मसुद्यावर राज्य सरकारांशी कोणताही सल्लामसलत करण्यात आली नाही, ज्याचा थेट परिणाम राज्य विद्यापीठांवर होईल.
> – जयराम रमेश

राष्ट्रीय महत्त्वाच्या संस्थांच्या स्वायत्ततेवर परिणाम होईल.

काँग्रेस पक्षाने अशीही चिंता व्यक्त केली आहे की, या विधेयकामुळे आयआयटी, आयआयएम आणि एनआयटी यांसारख्या राष्ट्रीय महत्त्वाच्या संस्थांच्या स्वायत्ततेवर परिणाम होऊ शकतो. हे विधेयक त्यांची स्वायत्तता जपण्याचा प्रयत्न करत असले तरी, त्यातील तरतुदी अस्पष्ट आहेत. काँग्रेस पक्षाने म्हटले आहे की, प्रस्तावित विधेयक नियामक संस्थांना अवाजवी आणि अस्पष्ट अधिकार प्रदान करते, ज्यामुळे विद्यापीठांशी सल्लामसलत करण्याच्या सध्याच्या पद्धतीला संभाव्यतः धक्का पोहोचू शकतो.
काँग्रेसने असाही आरोप केला आहे की, नवीन नियमांनुसार विद्यापीठांना नवीन कॅम्पस किंवा अभ्यासक्रम सुरू करण्यासाठी अतिरिक्त परवानगी घ्यावी लागेल, तर दुसरीकडे राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 2020 संस्थांना अधिक स्वायत्तता देण्याचे समर्थन करते.

महत्त्वाच्या बातम्या

फ्लायओव्हरवर धावत्या कारला लागली आग

चालकाने उडी घेत वाचवला जीव

नागपूर : वर्धा रोडवरील जयप्रकाश मेट्रो स्टेशनजवळील डबलडेकर फ्लायओव्हरवर बुधवारी सायंकाळी धावत्या कारला अचानक आग लागल्याने एकच खळबळ उडाली. काही मिनिटांतच कार पूर्णपणे जळून खाक झाली. मात्र, चालक उडी मारून बाहेर पडल्याने मोठा अनर्थ टळला. मिळालेल्या माहितीनुसार, स्वीफ्ट डिझायर (एमएच 29 0288) ही कार चालवणारे अमजद खान इब्राहिम खान (वय 32, रा. बसंतनगर, पुसद) हे यशोधरानगर येथील रुग्णालयात नातेवाइकाला भेटून परत पुसदकडे जात होते. सायंकाळी साडेसातच्या सुमारास फ्लायओव्हरवर पोहोचताच कारच्या बोनटमधून धूर निघतांना दिसला. परिस्थिती ओळखून त्यांनी तत्काळ वाहन रस्त्याच्या कडेला थांबवण्याचा प्रयत्न केला. मात्र, याचवेळी कारचे दरवाजे लॉक झाले. कसाबसा बाहेर पडताच काही क्षणांतच आगीने भीषण रूप धारण केले आणि कार पूर्णपणे जळून खाक झाली.

...सहा जणांची 'जातवैधता' रद्द करा; ट्रायबल फोरमची मागणी

अमरावती : सर्वोच्च न्यायालयाने विवेककुमार आडपोड यांचे 'मन्नेरवारलू' जमातीचे आणि सचिन धोत्रे यांचे 'कोळी महादेव' जमातीचे जातवैधता प्रमाणपत्र रद्द केले आहे. या दोघांचे कुटुंबात आणखी सहा जणांकडे 'जातवैधता' प्रमाणपत्र असल्याचा दावा करून तेसुद्धा रद्द करण्याची मागणी 'ट्रायबल फोरम' या संघटनेने केली आहे. यासंदर्भात आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था पुणे येथील आयुक्त यांना निवेदन पाठविण्यात आले आहे. निवेदनात नमूद केल्यानुसार सर्वोच्च न्यायालयाने विवेककुमार विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य विरुद्ध इतरब (सिव्हिल अपिल क्र. 3089/ 2026) व सचिन विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य व इतर (सिव्हिल अपिल क्र. 3090/2026) या प्रकरणात एकत्रित निर्णय संविधानाच्या कलम 142 द्वारे मिळालेल्या अधिकाराचा वापर करून 25 फेब्रुवारी 2026 रोजी त्यांचे बनावट जातप्रमाणपत्र रद्द केले आहे. अपिलकर्त्यांनी त्यांच्या जमातीच्या दाव्यावर आधारित भविष्यात कोणत्याही लाभाचा ते दावा करणार नाही, अशी हमी त्यांनी न्यायालयाला दिली. अपिलकर्त्यांनी वैद्यकीय अभ्यासक्रमासाठीचा अभ्यासक्रम पूर्ण केला आणि शेवटी परीक्षामध्ये यश मिळविले. हे लक्षात घेऊन अपिलकर्त्यासाठी संविधान कलम 142 अंतर्गत निर्णय दिला. हा निर्णय केवळ त्यांच्यापुरता मर्यादित आहे. तो इतर कोणालाही लागू होणार नाहीत.

85वर्षांवरील मतदार आणि दिव्यांग व्यक्ती घरबसल्या मतदान करू शकतात : निवडणूक आयोग

नवी दिल्ली : भारतीय निवडणूक आयोग आगामी विधानसभा निवडणुकीत ज्येष्ठ नागरिक, दिव्यांग मतदार, सेवारत मतदार आणि निवडणूक कर्तव्यावर असलेल्या मतदारांना टपाल मतपत्रिकेद्वारे मतदान करण्याची परवानगी देणार आहे. आयोगाने लोकप्रतिनिधित्व कायदा, 1951 च्या कलम 60(क) अंतर्गत ही व्यवस्था लागू केली आहे. यानुसार, 85 वर्षांवरील मतदार आणि मतदार यादीत नोंद असलेले दिव्यांग व्यक्ती टपाल मतपत्रिकेद्वारे मतदान करू शकतात.

औषध परवान्यासाठी आता डॉसियर प्रणाली अनिवार्य, गुणवत्तेची खात्री

नवी दिल्ली : केंद्रीय औषध मानक नियंत्रण संस्थेने (CDSCO) देशभरातील औषधांच्या गुणवत्तेत आणि परवाना प्रक्रियेत एकसमानता सुनिश्चित करण्याच्या उद्देशाने, औषध उत्पादन परवाने जारी करण्यासाठी आणि नूतनीकरण करण्यासाठी डॉसियर-आधारित प्रणाली लागू करण्याकरिता सविस्तर मार्गदर्शक तत्त्वे जारी केली आहेत. गेल्या महिन्यात प्रसिद्ध झालेल्या या दस्तऐवजात, औषध उत्पादकांसाठी अर्ज प्रक्रिया सुलभ करण्याकरिता प्रशासकीय आणि तांत्रिक अशा दोन्ही प्रकारच्या आवश्यकतांची एक पद्धतशीर यादी मांडण्यात आली आहे. हा नियम औषधनिर्माण कंपन्यांना लागू होतो, परंतु त्यातून आयुष औषधे, सौंदर्य प्रसाधने आणि वैद्यकीय उपकरणे वगळण्यात आली आहेत.

आखाती देशांमधून 2 .8 लाख भारतीय परतले...

नवी दिल्ली : आखाती देशांमध्ये राहणाऱ्या भारतीय नागरिकांच्या सुरक्षित मायदेशी परत येण्यासाठी भारत सरकार सातत्याने प्रयत्न करत आहे. परराष्ट्र मंत्रालयाने नवीनतम माहिती देताना सांगितले की, तेथील विमानसेवा सुधारत आहे. सहसचिव असीम महाजन यांच्या मते, 28 फेब्रुवारीपासून सुमारे 2,80,000 प्रवासी भारतात परतले आहेत. काही देशांमध्ये निर्बंध कायम असले तरी, पर्यायी मार्गांनी लोकांना परत आणण्याचे प्रयत्न सुरू आहेत. प्रत्येक भारतीय नागरिक आपल्या घरी सुरक्षितपणे परत यावा, हे सरकारचे प्राधान्य आहे. युएईमधून भारताकडे येणाऱ्या विमानांची संख्या सातत्याने वाढत आहे. 18 मार्च रोजी सुमारे 75 विमानांनी उड्डाण केले आणि आज हा आकडा 90 पर्यंत पोहोचण्याची शक्यता आहे. ओमान आणि सौदी अरेबियामधूनही हवाई सेवा सुरू आहेत. कतारची हवाई हद्द अंशतः खुली असून, कतार एअरवेज आज तेथून भारतातील विविध शहरांसाठी 9 विमानांचे संचालन करत आहे. सुरक्षितता आणि कामकाज लक्षात घेऊन विमान कंपन्या मर्यादित विमानसेवा चालवत आहेत. कुवेत आणि बहरीनची हवाई हद्द सध्या बंद आहे. 28 फेब्रुवारीपासून कुवेतला जाणारी विमानसेवा थांबवण्यात आली आहे. अशा परिस्थितीत, तिथे अडकलेल्या भारतीयांना सौदी अरेबियामार्गे परत आणण्यासाठी सुविधा पुरवल्या जात आहेत. जझीरा एअरवेजने सौदी अरेबियातील अल कैसुमा विमानतळावरून भारतासाठी विशेष विमानसेवा सुरू केली आहे. तिचे पहिले विमान उद्या कोचीला पोहोचेल. त्याचप्रमाणे, बहरीनची गल्फ एअरदेखील सौदी अरेबियातील दम्माम विमानतळावरून भारतासाठी विमानसेवा चालवत आहे.

ममता बॅनर्जी यांचा निवडणूक आयोग आणि भाजपवर जोरदार हल्ला

कोलकाता : पश्चिम बंगालच्या मुख्यमंत्री ममता बॅनर्जी यांनी निवडणूक आयोग आणि भाजपवर जोरदार हल्ला चढवला असून, आगामी विधानसभा निवडणुकांच्या पार्श्वभूमीवर पश्चिम बंगालला जाणीवपूर्वक लक्ष्य केले जात असल्याचा आरोप केला आहे. त्यांनी 50 हून अधिक वरिष्ठ अधिकाऱ्यांच्या बदल्यांना 'अघोषित आणीबाणी' म्हटले आहे. मुख्यमंत्री म्हणाले की, ही प्रशासकीय कारवाई नसून सर्वोच्च स्तरावरील राजकीय हस्तक्षेप आहे. निष्पक्ष राहणे अपेक्षित असलेल्या संस्थांचे पद्धतशीरपणे राजकीयीकरण करणे हा संविधानावरील थेट हल्ला आहे. अत्यंत सदोष एसआयआर प्रक्रिया सुरू असताना आणि 200 हून अधिक लोकांचा बळी गेला असताना, आयोगाची भूमिका स्पष्टपणे पक्षपातीपणा आणि राजकीय हितसंबंधांपुढे अस्वस्थ शरणागती दर्शवते, ज्यामुळे बंगालच्या लोकांचा जीव धोक्यात येत आहे. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांचे स्पष्ट उल्लंघन करत, पुरवणी मतदार याद्या अद्याप प्रसिद्ध झालेल्या नाहीत, ज्यामुळे नागरिक चिंताग्रस्त आणि अनिश्चित झाले आहेत. राज्याची प्रशासकीय रचना कमकुवत करण्यासाठी आयबी, एसटीएफ आणि सीआयडी यांसारख्या संस्थांमधील महत्त्वाच्या अधिकाऱ्यांच्या हेतुपुरस्सर बदल्या केल्या जात असल्याचा आरोप मुख्यमंत्र्यांनी केला. त्यांनी विचारले, 'भाजप इतका अस्वस्थ का आहे? बंगाल आणि तेथील जनतेला सातत्याने लक्ष्य का केले जात आहे? स्वातंत्र्याच्या 78 वर्षांनंतरही नागरिकांना त्यांचे नागरिकत्व सिद्ध करण्यासाठी रांगेत उभे राहण्यास भाग पाडण्यात त्यांना कोणता आनंद मिळतो?' या परिस्थितीला 'अघोषित आणीबाणी' संबोधत, मुख्यमंत्री म्हणाले की हा योगायोग नाही.

ट्रान्सजेंडर विधेयकावर देशभर वादाची चिन्हे

पुणे : केंद्र सरकारने लोकसभेत मांडलेल्या ट्रान्सजेंडर व्यक्ती (हक्कांचे संरक्षण) सुधारणा विधेयक 2026 विरोधात पुण्यात तृतीयपंथीय समुदाय आक्रमक झाला आहे. या विधेयकामुळे ट्रान्सजेंडर व्यक्तींच्या घटनात्मक अधिकारांवर गदा येत असल्याचा आरोप करत, ते तात्काळ मागे घ्यावे, अशी जोरदार मागणी करण्यात आली आहे. पुण्यातील पत्रकार भवन येथे आयोजित पत्रकार परिषदेत ट्रान्सजेंडर समुदायातील मोठ्या संख्येने व्यक्ती तसेच विविध सामाजिक संस्थांचे प्रतिनिधी उपस्थित होते. यावेळी या विधेयकातील तरतुदींवर तीव्र नाराजी व्यक्त करण्यात आली. समुदायाच्या प्रतिनिधींनी सांगितले की, या विधेयकातील प्रस्तावित दुरुस्त्यांमुळे ट्रान्सजेंडर व्यक्तींचे अस्तित्वच धोक्यात येण्याची भीती निर्माण झाली आहे. विशेषतः, स्वतःची लिंग ओळख ठरवण्याचा अधिकार काढून घेऊन त्याऐवजी 'वैद्यकीय मंडळाची' शिफारस अनिवार्य करण्याचा प्रस्ताव अन्यायकारक असल्याचे मत व्यक्त करण्यात आले. 'लिंग ओळख ही व्यक्तीच्या सन्मानाशी आणि स्वायत्ततेशी निगडीत बाब आहे. ती सरकार किंवा कोणत्याही संस्थेने ठरवण्याचा अधिकार नसावा,' असे ठाम मत उपस्थितांनी मांडले.

229 खासदारांपैकी 32 टक्क्यांवर गुन्हेगारी खटले...

73 राज्यसभा खासदारांवर फौजदारी खटले
14 टक्के अब्जाधीश,
दोघांची मालमत्ता 5,000 कोटी रुपयांपेक्षा जास्त आहे.

नवी दिल्ली : असोसिएशन फॉर डेमोक्रॅटिक रिफॉर्म्स (ADR) च्या एका ताज्या अहवालानुसार, जवळपास 32 टक्के राज्यसभा खासदारांनी त्यांच्या प्रतिज्ञापत्रांमध्ये गुन्हेगारी खटल्यांचा खुलासा केला आहे, तर 14 टक्के खासदार अब्जाधीश आहेत. हा अहवाल 233 पैकी 229 राज्यसभा खासदारांच्या प्रतिज्ञापत्रांच्या विश्लेषणावर आधारित आहे. झारखंडमधील एक जागा सध्या रिक्त असून, तीन खासदारांची प्रतिज्ञापत्रे उपलब्ध नव्हती. या विश्लेषणात नुकतेच निवडून आलेल्या 37 सदस्यांचाही समावेश आहे. चिंता वाढली असून, राज्यसभा निवडणुकीपूर्वी राजकीय समीकरणे बदलली आहेत. **प्रत्येक पक्षात किती डागाळलेले खासदार आहेत?** *एडीआर अहवालानुसार, 229 खासदारांपैकी 73 (32टक्के) खासदारांनी त्यांच्यावर दाखल असलेले गुन्हेगारी खटले जाहीर केले आहेत. यापैकी 36 (16टक्के) खासदारांवर गंभीर गुन्हेगारी खटले दाखल आहेत. एका खासदाराने खुनाचा खटला, चार खासदारांवर हत्येच्या प्रयत्नाचे खटले आणि तीन खासदारांवर महिलांवरील गुन्ह्यांशी संबंधित खटले जाहीर केले आहेत.* पक्षनिहाय आकडेवारीनुसार, भारतीय जनता पक्षाच्या (भाजप) 99 पैकी 27 खासदार, काँग्रेसच्या 28 पैकी 12 खासदार, तृणमूल काँग्रेसच्या (टीएमसी) 13 पैकी 4 खासदार आणि आम आदमी पक्षाच्या (आप) 10 पैकी 4 खासदारांनी त्यांच्यावर दाखल असलेले फौजदारी खटले जाहीर केले आहेत. सीपीआय(एम) आणि बसपा या पक्षांतील प्रत्येकी तीन खासदारांनीही त्यांच्यावर दाखल असलेले फौजदारी खटले जाहीर केले आहेत.

'पिनाका' रॉकेटची पोखरणमध्ये यशस्वी चाचणी

नागपुरातील सोलर ग्रुपच्या प्रयत्नाने महत्त्वाचा टप्पा

नागपूर : सोलर इंडस्ट्री इंडिया समूहाने विकसित केलेल्या 'पिनाका एक्स्टेंडेड रेंज (ईआर)' रॉकेटची राजस्थानमधील पोखरण येथे बुधवारी यशस्वी चाचणी करण्यात आली. खासगी क्षेत्रातील संरक्षण उत्पादनासाठी हा एक महत्त्वाचा टप्पा मानला जात आहे. नागपूरच्या सोलर ग्रुपने या चाचणीत एकूण 24 रॉकेट्सची अचूकता, प्रहारक्षमता आणि सातत्याची क्षमता तपासली. ही चाचणी 6 हजार कोटींच्या ऑर्डरच्या पार्श्वभूमीवर घेण्यात आली असून, 50 किमीपेक्षा अधिक मारक क्षमतेचे हे स्वदेशी रॉकेट सिस्टम भारतीय लष्करासाठी विकसित करण्यात आले आहे. सोलर इंडस्ट्रीजची उपकंपनी सोलर डिफेन्स अ‍ॅण्ड एअरोस्पेस लिमिटेड यांनी या रॉकेट्सची निर्मिती केली आहे. पिनाका ईआर प्रणाली एकावेळी 12 रॉकेट्स अवघ्या 44 सेकंदांत डागू शकते, जे आधीच्या एमके-1 आवृत्तीच्या तुलनेत अधिक प्रगत आहे. एमके-1 ची रेंज सुमारे

40 किमी होती, तर पिनाका ईआर आवृत्ती 50 किमीपेक्षा अधिक अंतरावर मारा करू शकते. ही चाचणी यशस्वी झाल्यामुळे आता मोठ्या प्रमाणावर उत्पादनाचा मार्ग मोकळा झाला असून, आत्मनिर्भर भारत मोहिमेला बळ मिळणार आहे. सीमावर्ती भागातील जुन्या तोफखाना प्रणालींची जागा आधुनिक प्रणाली घेणार आहे.
सोलर ग्रुपने या प्रकल्पासाठी प्रोपेलंट्स आणि वॉरहेड्ससारख्या स्फोटक घटकांच्या निर्मितीत विशेष प्रावीण्य मिळवले असून, भारतीय संरक्षण क्षेत्रात स्वदेशी तंत्रज्ञानाच्या विकासात महत्त्वाची भूमिका बजावली आहे.

एटीसी विभागाला 'शॅडो फिनिक्स' नावाचे विमान तडकाफडकी धावपट्टीवर उतरले ...

नागपूर : नागपूरच्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आंतरराष्ट्रीय विमानतळावर बुधवारी दुपारी 12 च्या सुमारास अचानक हालचाली वाढल्या. एटीसी विभागाला 'शॅडो फिनिक्स' नावाच्या विमानातून इंधन संपल्याचा संदेश मिळाला आणि विमान तडकाफडकी धावपट्टीवर उतरले. मात्र, विमान 'हायजॅक' (अपहरण) झाल्याचे समोर आले आणि संपूर्ण सुरक्षा यंत्रणेची एकच धावपळ उडाली. सुदैवाने, हा कोणत्याही अतिरेकी हल्ल्याचा प्रकार नसून, सुरक्षा दलांच्या सज्जतेची चाचणी घेण्यासाठी आयोजित केलेले 'अँटी-हायजॅक मॉक ड्रिल' होते. विमानाचा ताबा मिळवल्यानंतर डमी अतिरेक्यांनी पायलटच्या माध्यमातून संवाद यंत्रणेवर कब्जा मिळवला. त्यांनी 5 हजार कोटी रुपये आणि एका हेलिकॉप्टरची मागणी करत प्रवाशांना ओलीस धरले. या संकटकाळात विमानतळाचे वरिष्ठ संचालक आबिद रुही यांनी तातडीने पोलीस आयुक्त रवींद्र सिंगल आणि एरोड्रम समितीशी संपर्क साधला. अवघ्या काही मिनिटांत पोलीस, सीआयएसएफ, वायुसेना आणि एनडीआरएफच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी विमानतळाचा ताबा घेतला.

INTERNATIONAL BUDDHIST WOMEN CONFERENCE 2026
22ND March 2026, Dr. Babasaheb Ambedkar Conventional Centre, Nagpur
Registration : 9.00 am. onwards Time : 10.00 am. to 6.00 pm.

या परिषदेत बौद्ध धर्मातील महिलांच्या कार्याचे ऐतिहासिक, संस्थात्मक आणि समकालीन संदर्भात परीक्षण केले जाते. सुरुवातीच्या बौद्ध पायांपासून ते अधिकार आणि नेतृत्वाच्या आधुनिक वाटाघाटींपर्यंत. ही परिषद विद्वान, सहभागी आणि कार्यकर्त्यांना एकत्र आणते जेणेकरून ते शक्ती, सराव आणि परिवर्तनाच्या प्रश्नांवर गंभीरपणे चर्चा करू शकतील.

उद्घाटकीय कार्यक्रम
उद्घाटक वक्ते: डॉ. पल्लवी दराडे | प्रमुख पाहुणे: प्रा.अंजली आंबेडकर | सन्माननीय पाहुणे: डॉ. संघपाली अरुणा लोहिताक्षी | स्पेशल अँड्रेशी: रोशी जोन हॅलिफॅक्स
सूत्रसंचालक: सांची जिवणे | भूमिका: प्रोफेसर मृणाल माधुरी मिलिंद दुपटे | सांस्कृतिक श्रद्धांजली: डॉ. सोनल वासनिक-कांबळे | आभार प्रदर्शन: डॉ. जागृती मेश्राम

पॅनेल 1 (एजन्सीची स्थापना: सुरुवातीच्या बौद्ध धर्मातील महिला)
व्हेन. भिक्कुनी सुनीती • वेन. भिक्कुनी विजय मैत्रेये • डॉ. एलिझाबेथ हॅरिस • अय्या येशे
सूत्रसंचालक: डॉ. वैशाली पवार | परिचयकर्ता: डॉ. सरोज डांगे, डॉ. दीपा जहांगीरदार, डॉ. मनीषा धनपलवार | सांस्कृतिक नृत्य: अनमोल किरतकर | आभार प्रदर्शन: प्रो. विशाखा कांबळे

पॅनेल 2 (संघाच्या पलीकडे: महिला, बौद्ध धर्म आणि जागतिक स्तरावर अधिकार)
कॅथरीन बेरीडेज • निशा वहाणे • डॉ. दीपा श्रावस्थी
सूत्रसंचालक: डॉ. बॉबी सलामे | परिचयकर्ता: डॉ. माला कांबळे, डॉ. रेखा पाटील, डॉ. माधुरी वाघमारे | नाटक: M21 ग्रुप, नृत्य : निधी भिवगडे | आभार प्रदर्शन: प्रिती तिरपुडे

पॅनेल 3 (आधुनिक बौद्ध समाजात सुधारणा, प्रतिकार आणि नूतनीकरण महिला एजन्सी)
शिरीन लोखंडे • सुषमा पाखरे • डॉ. तलत परवीन • डॉ. वर्षा अय्यर
सूत्रसंचालक: डॉ. तन्वी खापर्डे | परिचयकर्ता: डॉ. माधुरी पाटील, डॉ. सुचेता मेश्राम, डॉ. प्रियंका नागदिवे | नृत्य: धृवी पल्लवी, सिद्धार्थ गेडाम | आभार प्रदर्शन: पुनम पी. भाजे

पॅनेल 4 (धम्माचे पालन: समकालीन बौद्ध देशांमध्ये महिला नेतृत्व)
डॉ. सोनाली लोखंडे • डॉ. अलका कुमार • मयुरा सावी • दीपाली साळवे • रिमा कांबळे • डॉ. रोझा मेश्राम
सूत्रसंचालक : डॉ. दिप्ती किरटकर | आभार प्रदर्शन : डॉ. जागृती मेश्राम

आयोजक
प्रोफेसर मृणाल माधुरी मिलिंद दुपटे | डॉ. जागृती मेश्राम | डॉ. दिप्ती किरटकर

“ जिद्द असेल तर मार्ग आपोआप सापडतो.
हार मानली की सगळे संपते. ”

बहुजन सौरभ

संपादकीय

महाड क्रांतीचे शताब्दीपर्व

इतिहास, वर्तमान आणि भविष्यातील दिशा यावर चिंतन मंथन करण्याचा दिवस म्हणजे 20 मार्च हा दिवस भारतीय सामाजिक इतिहासातील एक निर्णायक टप्पा ठरलेला आहे. 1927 साली डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या नेतृत्वाखाली झालेल्या महाड सत्याग्रहने केवळ पाण्याच्या हक्कासाठीचा लढा नव्हता, तर तो मानवी प्रतिष्ठा, समानता आणि सामाजिक न्यायाच्या मूल्यांचा उद्घोष होता. आज या ऐतिहासिक घटनेला 99 वर्षे पूर्ण होत असून आपण शताब्दी वर्षात प्रवेश करीत आहोत. या निमित्ताने आंबेडकरी समाजाने केवळ स्मरण न करता सखोल वैचारिक मंथन करण्याची अत्यंत गरज आहे. महाड सत्याग्रह हा अस्पृश्यतेच्या अमानवी प्रथेविरोधातला पहिला संघटित आणि ठोस प्रतिकार होता. ‘चवदार तळे’ हे सार्वजनिक पाण्याचे स्रोत असूनही दलितांना त्याचा वापर करण्यास मनाई होती. डॉ. बाबासाहेबांनी या अन्यायाला थेट आव्हान दिले आणि हजारो अनुयायांसह त्या तळ्याचे पाणी पिऊन सामाजिक समतेचा हक्क प्रत्यक्षात आणला. या कृतीने भारतीय समाजव्यवस्थेतील जातीय अन्यायाला धक्का दिला आणि समतेच्या लढ्याला नवे वळण दिले. परंतु, शंभर वर्षांच्या उंबरठ्यावर उभे राहून आपण स्वतःला प्रश्न विचारला पाहिजे की, या क्रांतीचा खरा आत्मा आपण कितपत जपला आहे? महाड क्रांती केवळ एक ऐतिहासिक घटना नसून ती एक सतत चालणारी सामाजिक चळवळ आहे. तिचा उद्देश होता, मानवाला मानव म्हणून जगण्याचा अधिकार मिळवून देणे. आजही समाजात जातीय भेदभाव, सामाजिक विषमता, आर्थिक असमानता आणि मानसिक गुलामगिरी विविध स्वरूपात अस्तित्वात आहेत. त्यामुळे महाड क्रांतीची प्रेरणा आजही तितकीच महत्त्वाची आहे. आजच्या बदलत्या काळात, विशेषतः डिजिटल युगात, महाड क्रांतीचा संदेश अधिक व्यापक आणि प्रभावीपणे पोहोचविण्याची गरज आहे. सोशल मीडिया, शिक्षण, कायदे आणि संघटनात्मक शक्ती यांच्या माध्यमातून समाज परिवर्तनाची नवी साधने उपलब्ध झाली आहेत. परंतु या साधनांचा उपयोग करताना डॉ. बाबासाहेबांच्या विचारांची मूळ तत्त्वे - शिक्षण, संघटन आणि संघर्ष यांचा विसर पडता कामा नये. एकीकडे राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ आपले शताब्दी वर्ष साजरे करत आहे. या संघटनेने गेल्या शतकात संघटनशक्ती, सांस्कृतिक राष्ट्रवाद आणि विचारप्रणालीच्या माध्यमातून आपले स्थान निर्माण केले आहे. त्यांच्या कार्यपद्धतीचा अभ्यास केल्यास एक गोष्ट स्पष्ट दिसते. सातत्य, शिस्त आणि संघटित प्रयत्न यामुळे कोणतीही विचारधारा समाजात खोलवर रुजवता येते. या पार्श्वभूमीवर आंबेडकरी समाजाने स्वतःच्या चळवळीचा पुनर्विचार करणे आवश्यक आहे. आंबेडकरी चळवळीत बौद्धिक सामर्थ्य, तात्त्विक स्पष्टता आणि ऐतिहासिक आधार आहे. मात्र, अनेकदा संघटनात्मक विखुरलेपणा, नेतृत्वातील मतभेद आणि दिशाहीनता यामुळे या चळवळीचा प्रभाव मर्यादित राहतो. महाड क्रांतीच्या शताब्दी वर्षाच्या निमित्ताने या उणिवा ओळखून नव्या कार्यनीतीची आखणी करणे ही काळाची गरज आहे. प्रथम, वैचारिक पुनर्जागरण आवश्यक आहे. डॉ. बाबासाहेबांचे लेखन, भाषणे आणि तत्त्वज्ञान यांचा सखोल अभ्यास करून नव्या पिढीपर्यंत पोहोचविणे गरजेचे आहे. केवळ जयंती आणि स्मृतिदिन साजरे करण्यापेक्षा त्यांच्या विचारांचे आचरणात रूपांतर करणे महत्त्वाचे आहे. दुसरे म्हणजे, शिक्षण आणि कौशल्यविकासावर भर दिला पाहिजे. सामाजिक आणि आर्थिक सक्षमीकरणासाठी शिक्षण हेच सर्वात प्रभावी साधन आहे. डिजिटल शिक्षण, व्यावसायिक प्रशिक्षण आणि उद्योजकता यावर विशेष लक्ष देणे आवश्यक आहे. तिसरे म्हणजे, संघटनात्मक एकता निर्माण करणे अत्यावश्यक आहे. विविध गट, संघटना आणि राजकीय पक्ष यांच्यातील मतभेद बाजूला ठेवून एकत्रितपणे समाजहितासाठी काम करण्याची गरज आहे. ‘बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय’ या तत्त्वाचा खरा अर्थ समजून घेणे आवश्यक आहे. चौथे म्हणजे, संविधानिक मूल्यांचे संरक्षण आणि प्रसार करणे. डॉ. बाबासाहेबांनी दिलेले भारतीय संविधान हे सामाजिक न्यायाचे आधारस्तंभ आहे. त्यातील समानता, स्वातंत्र्य आणि बंधुता या मूल्यांचा प्रचार आणि संरक्षण करणे ही प्रत्येक नागरिकाची जबाबदारी आहे. महाड क्रांतीचा शताब्दी उत्सव हा केवळ भव्य कार्यक्रम, मिरवणुका किंवा घोषणांनी मर्यादित राहू नये. तो एक चिंतन, आत्मपरीक्षण आणि नवसंकल्पाचा उत्सव असावा. प्रत्येक गाव, शहर आणि शैक्षणिक संस्थेत चर्चा, परिसंवाद, वाचन चळवळी आणि सामाजिक उपक्रमांच्या माध्यमातून या दिवसाला अर्थपूर्ण बनवता येईल. आजच्या काळात, जेव्हा समाजात विभाजनकारी प्रवृत्ती वाढताना दिसतात, तेव्हा महाड क्रांतीचा संदेश अधिकच महत्त्वाचा ठरतो. तो संदेश आहे, समानतेचा, मानवतेचा आणि न्यायाचा. या मूल्यांच्या आधारेच आपण एक समताधिष्ठित आणि प्रगत भारत निर्माण करू शकतो. शेवटी, महाड क्रांतीच्या शताब्दी वर्षात प्रवेश करताना आपण एक ठाम संकल्प करूया. डॉ. बाबासाहेबांनी दाखविलेल्या मार्गावर चालत समाज परिवर्तनासाठी नव्या उर्जेने कार्य करण्याचा. इतिहासाचा अभिमान बाळगत वर्तमानात सजगपणे काम करत आणि भविष्याची दिशा निश्चित करत, महाड क्रांतीचे हे शतक नवे परिवर्तन घडवणारे ठरो, हीच अपेक्षा. ■ ■

नवा कायदा, स्वातंत्र्याच्या नावाखाली भीतीची सावली...!

महाराष्ट्र पुरोगामी. साधूसंत, समाज सुधारकांची भूमी. त्या राज्यात नवा कायदा आला. नावात स्वातंत्र्य आहे. आशयात बंधनाची जखडण आहे. सत्ताधाऱ्यांच्या शब्द कोशातून अमृतकाळ आला. त्या काळात खासगीकरण आले. आरक्षण आटले. सरकारी नोकऱ्या संपल्या. बेरोजगारी वाढली. कामगार कल्याणाचे कायदे गोठले. वेतन घटले. त्याच कोशातून ‘धर्मस्वातंत्र्य’ आले. त्या नावाने कायदा सजविला. त्यात स्वातंत्र्यापेक्षा नियंत्रणच अधिक आहे. त्याच्या अंतरंगात भीती, संशयाची गडद सावली आहे. अलिकडेच राज्य मंत्रिमंडळाने हे विधेयक मंजूर केले. हे विधेयक केवळ प्रशासकीय बदल नाही. तो प्रत्येक नागरिकाच्या अंतःकरणाशी थेट भिडणारा प्रश्न आहे. लोकांच्या श्रद्धेवर, त्यांच्या निवडीवर, त्यांच्या आत्म्यावर राज्याचे नियंत्रण असावे का? हा प्रश्न आहे. कायद्याचे शब्द कधी कधी गोड असतात. त्यांचा अर्थ मात्र कठोर असतो. धर्मस्वातंत्र्य हे तसेच आहे. या कायद्याने व्यक्ती स्वातंत्र्याभोवती अटींचे जाळे विणले. धर्म बदलू इच्छिणाऱ्यांना 60 दिवस आधी जिल्हाधिकाऱ्याला लेखी कळवावे लागेल. त्यानंतर 25 दिवसांची प्रतीक्षा आणि मगच परवानगी. ही प्रक्रिया ऐकायला प्रशासकीय वाटते. पण तिच्या मुळाशी एक गंभीर प्रश्न उभा राहतो. श्रद्धेला परवानगीची गरज आहे काय? अशी गरज कधीपासून भासू लागली? भारतीय संविधानातील कलम 25 हे धर्मस्वातंत्र्याचे कलम आहे. त्यात प्रत्येक नागरिकाला धर्म मानण्याचा. त्यानुसार आचरण करण्याचा. त्याचा प्रचार, प्रसार करण्याचा अधिकार देते. हा अधिकार राज्याने दिलेला नाही. तो जन्मतःच मिळालेला आहे. संविधानाने केवळ त्याची हमी दिली. परंतु नव्या कायद्याच्या अटी या हमींवर प्रश्नचिन्ह उभे करतात. श्रद्धा ही माणसाच्या अंतःकरणात जन्म घेते. ती कोणत्याही कार्यालयाच्या फाईलमध्ये जन्मत नाही. एखाद्या व्यक्तीला आपला धर्म बदलायचा आहे. तो त्या व्यक्तीच्या जीवनाचा प्रश्न आहे. त्याच्या अस्तित्वाचा प्रश्न आहे. तो अत्यंत वैयक्तिक निर्णय घेत आहे. या निर्णयासाठी प्रशासनाच्या दारात उभे करणे. सरकारी कार्यालयाचे खेटे घालण्यास लावणे. व्यक्तीच्या आत्म्याला शासकीय शिक्क्याची गरज भासवणे होय. ही केवळ प्रक्रिया नाही. ही व्यक्तिमत्त्वाची, त्याच्या स्वातंत्र्याची आणि सन्मानाची कसोटी होय. या कायद्यातील अवैध धर्मांतर ही संज्ञा अत्यंत व्यापक आणि धूसर आहे. प्रलोभन, अनुचित प्रभाव, फसवणूक, धोका हे शब्द अतिशय लवचिक आहेत. त्यांचा अर्थ परिस्थितीनुसार बदलू शकतो. एखाद्या व्यक्तीच्या मनातील बदलाला प्रलोभन म्हणायचे की स्वतःची निवड म्हणायचे? हा ठरवण्याचा अधिकार जर प्रशासनाकडे गेला. तर तो न्यायाचा प्रश्न राहत नाही. तो सत्तेचा प्रश्न बनतो. मग सत्ताधाऱ्यांना असा अधिकार कोणी दिला? कायद्याच्या दंडात्मक तरतुदी अधिकच भयावह आहेत. 7 वर्षांपर्यंत सक्तमजुरी आहे. 1 ते 5 लाख रुपयांपर्यंत दंड आहे. काही प्रकरणांत 10 वर्षांपर्यंतची शिक्षा आहे. ही केवळ शिक्षा नाही. हा एक संदेश आहे. धर्म बदलण्याचा विचार करत असाल. तर अगोदर भीतीचा विचार करा. गुन्हा अजामीनपात्र असू शकतो. म्हणजे आरोप सिद्ध होण्याआधीच व्यक्तीला शिक्षा भोगावी लागू शकते. या कायद्याचा सर्वात मोठा परिणाम अल्पसंख्याकांवर होण्याची शक्यता आहे.

भूपेंद्र गणवीर
9850031019

मुस्लिम, ख्रिश्चन, शीख, जैन, बौद्ध, लिंगायत, गोंडी धर्म, अलिकडे मराठा समाजाने स्थापन केलेला शिवधर्म सुद्धा आहे. हे सर्व समुदाय या कायद्याच्या कक्षेत येतात. आंतरधर्मीय विवाहांच्या बाबतीत, कुटुंबातील नातेवाईक किंवा स्थानिक राजकीय व्यक्ती तक्रार दाखल करू शकतो. वैयक्तिक वैर, सामाजिक पूर्वग्रह किंवा राजकीय हेतू यामुळे निरपराध लोकांवर गुन्हे दाखल होण्याचा धोका निर्माण होतो. अन् मग सुरू होतो न्यायालयीन लढा. तो वर्षानुवर्षे चालणारा. मानसिक व आर्थिकदृष्ट्या थकवणारा. त्या प्रक्रियेत व्यक्तीचे आयुष्य उद्ध्वस्त होते, तिची ओळख संशयाच्या छायेत जाते. हे वाढत्या लिव्ह आणि रिलेशनच्या जमान्यात घडत आहे. कायदा जेव्हा संरक्षणाऐवजी भीती निर्माण करतो, तेव्हा तो न्यायाचा नसतो. दडपशाहीचा साधन बनतो.

इतिहासात धर्मांतर हे अनेकदा सामाजिक परिवर्तनाचे साधन ठरलेत. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी 14 ऑक्टोबर 1956 रोजी लाखो अनुयायांसह बौद्ध धम्म स्वीकारला. तो क्षण केवळ धार्मिक नव्हता. तो मानवी सन्मानाचा होता. समतेचा होता. स्वाभिमानाचा होता. नागपूरच्या दीक्षाभूमी येथे दरवर्षी लाखो लोक त्या ऐतिहासिक क्षणाची पुनरावृत्ती करतात. त्यांच्या मनात एकच भावना असते, ‘माणूस म्हणून जगण्याचा अधिकार.’ परंतु नव्या कायद्याच्या चौकटीत अशा सामूहिक दीक्षांना प्रशासनाची परवानगी घ्यावी लागेल? ही बाब केवळ तांत्रिक नाही. ती भावनिक जखम आहे. असे घडले तर ते डझनांने लोंढे नेत्यांच्या घरांच्या दिशेने जातील. जॉब मागतील. याहून गंभीर प्रश्न म्हणजे आरक्षणाचा आहे. अनुसूचित जातींतील अनेकांनी बौद्ध धर्म स्वीकारूनही आरक्षणाचा लाभ मिळवला आहे. जर धर्मांतर अवैध ठरवले गेले, तर त्याचा परिणाम त्यांच्या घटनात्मक अधिकारांवर होऊ शकतो. कायद्यात याबाबत स्पष्टता नाही. यातून संभ्रम आणि असुरक्षितता वाढते. कायद्यातील आणखी एक तरतूद समाजाच्या संरचनेवर परिणाम करणारी आहे. अवैध धर्मांतरातून जन्मलेल्या मुलाचा धर्म, आईचा मूळ धर्म मानला जाईल. ही तरतूद केवळ कायदेशीर नाही. तर ती व्यक्तीच्या ओळखीवर राज्याचा हस्तक्षेप दर्शवते. इतिहासातील अकबर आणि जोधाबाई यांच्या नात्याने एक सांस्कृतिक समन्वय निर्माण केला. पण आजच्या कायद्याच्या चौकटीत अशा नात्यांना कोणती ओळख मिळेल? मुलाची ओळख आईच्या धर्माशी बांधून ठेवणे. ही बाब त्याच्या स्वतंत्र अस्तित्वालाच नाकारणे नव्हे काय? तो वयस्क झाल्यावर ठरवेल. कोणत्या धर्माशी जुडावयाचे. त्याचा निर्णय सरकारच घेणार. हा कोणता प्रकार होय. या कायद्याच्या समर्थनार्थ सरकार म्हणते की, जबरदस्ती, फसवणूक आणि प्रलोभन रोखण्यासाठी आहे. परंतु प्रश्न असा आहे की, ज्या गुन्ह्यांना आधीच भारतीय दंडसंहितेत शिक्षा आहे. त्यासाठी स्वतंत्र आणि इतका कठोर कायदा का? कायद्याची कसोटी केवळ त्याच्या उद्देशावर ठरत नाही. ती त्याच्या परिणामांवर ठरते. जर एखादा कायदा समाजात भीती, अविश्वास, धृवीकरण निर्माण करत असेल. तर तो कितीही चांगल्या उद्देशाने आणला असला तरी तो अपयशी ठरतो. महाराष्ट्राची परंपरा ही प्रगत विचारांची आहे. महात्मा फुले यांनी अंधश्रद्धेविरुद्ध लढा दिला. छत्रपती शाहू महाराज यांनी सामाजिक न्यायाचा पाया रचला. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी समानतेचा मार्ग दाखवला. आजचा हा कायदा त्या परंपरेला साजेसा नाही. तो त्या परंपरेपासून दूर नेणारा आहे. हा प्रश्न केवळ विरोधकांचा नाही. तो प्रत्येक संवेदनशील नागरिकाचा आहे. शेवटी, हा संघर्ष कायद्याचा नाही. तो स्वातंत्र्याचा आहे. धर्मस्वातंत्र्य म्हणजे केवळ धर्म बदलण्याचा अधिकार नव्हे. तो विचार करण्याचा, निवड करण्याचा आणि त्या निवडीवर ठाम राहण्याचा अधिकार आहे. राज्य सरकार त्या अधिकारावर बंधने आणत असेल. तर ते स्वातंत्र्य उरत नाही. केवळ एक भ्रम ठरतो. इतिहास आपल्याला शिकवतो. स्वातंत्र्याचा भ्रम जितका सुंदर दिसतो, तितकाच तो धोकादायक असतो. कायदा न्यायासाठी असतो. हा कायदा अन्याय करणारा ठरला. तर इतिहास त्याला माफ करणार नाही. ■ ■

महाड सत्याग्रहाचा शतकी वर्धापन दिन महोत्सव

महाडचा चवदार तळे मुक्तीसंगर हा शतकाकडे वाटचाल करत आहे. तत्कालीन अस्पृश्यांना सार्वजनिक हक्क मिळवून देण्यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी केलेल्या सत्याग्रहाला 19, 20 मार्च 2027 रोजी शंभर वर्षे पूर्ण होत आहे. हा लढा केवळ पाण्यासाठी नव्हता तर इतरांप्रमाणे आम्हीही माणसे आहोत, तो मानवी अधिकार, सामाजिक समानतेचा पाया रचणारा आणि अस्पृश्यांत चेतना निर्माण करणारा लढा होता. समानता प्रस्थापित करण्यासाठी डॉ. बाबासाहेबांनी केलेल्या आंदोलना पैकी महाड आणि नासिकचा काळाराम मंदिर लोकलढा इतिहासाला कलाटणी देणारा होता. अन्यायाविरुद्ध संघर्ष करण्याची प्रेरणा देणाऱ्या या स्थळाला दरवर्षी 19, 20 मार्च रोजी लाखो आंबेडकर अनुयायी भेट देतात. त्यामुळे 20 मार्च ला ‘समता दिन’ संबोधले जाते. चवदार तळ्याच्या अनेक ऐतिहासिक घटना आजही साक्षीदार आहेत. तळे सार्वजनिक आहे, त्यातील पाणी पशूपक्षी प्राशन करू शकतात. पण अस्पृश्य का नाही? नैसर्गिक संसाधनावर सर्वांचा समान अधिकार आहे, आम्ही हिंदू आहोत तर आमच्याशी असा भेद का? असे डॉ. बाबासाहेबांचे प्रश्न होते. त्यासाठी डॉ. बाबासाहेबांनी दिलेल्या लढ्याच्या बातम्या ‘टाईम्स ऑफ इंडिया’ या वृत्तपत्रातून प्रकाशित होत असायच्या, त्याची ब्रिटीशांमध्ये चर्चा होत असे. भविष्यात ब्रिटीश भारतातून निघून जाणार आणि देशात बहुसंख्य हिंदूंची सत्ता येणार अशी कल्पना डॉ. बाबासाहेबांना होती. हजारो वर्षे गुलामीत असणाऱ्या अस्पृश्यांना कधीच माणूस म्हणून अधिकार मिळणार नाहीत, यासाठी डॉ. बाबासाहेब चिंतेत होते. त्यामुळे ‘अभी नहीं तो कभी नहीं’ म्हणून डॉ. बाबासाहेबांनी महाडचे पाणी पेटवले. उच्चवर्णीय स्पृश्यांनी तळ्यावर मालकी हक्क दाखवून डॉ. बाबासाहेबांच्या आंदोलनाचा प्रचंड विरोध केला. सत्याग्रहानंतर महार सत्याग्रहींवर हल्ले झाले, त्यांची डोकी फोडली, जेवणात माती मिसळली. या प्रवृत्तीला करणीभूत हिंदू धर्मग्रंथ आहेत ही बाब डॉ. बाबासाहेबांच्या लक्षात आली. अशा धर्मग्रथांना उध्वस्त केले पाहिजे, असे डॉ. बाबासाहेबांनी म्हटले होते. परिणामी त्याच वर्षी 25 डिसेंबर 1927 रोजी डॉ. बाबासाहेबांनी मनुस्मृतीचे दहन केले. चवदार तळे खाजगी आहे, त्यातील पाण्यावर अधिकार केवळ स्पृश्यांचा आहे, यासाठी उच्चवर्णीयांनी अस्पृश्यांविरोधात दिवाणी कोर्टात फिर्याद केली. अस्पृश्यांनी चवदार तळ्यावर जाऊ नये असा कोर्टाचा मनाई हुकूम त्यांनी मिळवला. परंतु नैसर्गिक पाण्याच्या अधिकाराची केस स्वतः डॉ. बाबासाहेब लढत होते. त्यासाठी अनेकदा डॉ. बाबासाहेब महाडला तारखेवर कोर्टात हजर होत असत. ब्रिटीश कायद्यात पुराव्याला महत्व होते. दावा होता चवदार तळे खाजगी की सार्वजनिक असण्याचा. परंतु नियतीला मानवी मूल्ये मान्य होते. चवदार तळे सरकारी असल्याचा पुरावा योगायोगाने डॉ. बाबासाहेबांच्या हाती आला होता. महाडचे नगराध्यक्ष सुरबानाना टिपणीस हे डॉ. बाबासाहेबांच्या चळवळीतील प्रमुख सूत्रधार होते. सुरबानानाचे मित्र महाड निवासी पां. रा. देशपांडे हे मुंबईच्या ओल्ड सेक्रेटरीएटमध्ये वरिष्ठ लिपिक होते. त्यांच्याकडे जीर्ण रेकॉर्ड नष्ट करण्याचे कार्य होते. रेकॉर्ड जाळत असता देशपांड्यांना चवदार तळ्यासंबंधीत मजकूर असलेला कागद आढळला. चवदार तळ्याची केस कोर्टात चालू असल्याची माहिती त्यांना होती. त्यांनी त्वरित हा मजकूर ड्रावरमध्ये लपून ठेवला आणि सुरबानानांना मुंबईला तत्काल बोलावून घेतले. मजकूर वाचून सुरबानानांचा आनंद गगनात मावेना. त्यात सरकारने तलावातील गाळ काढण्यासाठी मंजूर केलेल्या 500 रुपयाची नोंद होती. अर्थात हे तळे खाजगी नसून सरकारी असल्याचा हा पुरावा होता. ब्रिटीशांचे नियम कडक होते. मुंबई सचिवालयातील कोणताही कागद बाहेर न्यायला परवानगी नव्हती. सुरबानानांनी कडक उन्हामुळे छत्री सोबत आणली होती. छत्रीमध्ये त्या कागदाची घडी करून, लपवून सुरबानाना बाहेर पडले. अशा प्रकारे हा अहवाल पुरावा डॉ. बाबासाहेबांना मिळाला होता. हा सरकारी कागद तुमच्याकडे कसा आला? अशी ब्रिटीश न्यायालयाने विचारणा केली तेव्हा तो सुरबानानांनी दिला असे डॉ. बाबासाहेबांनी सांगितले. सुरबानानाकडे हा कागद पुरावा कसा आला? अशी विचारणा झाली तेव्हा वडिलांच्या ट्रंकमध्ये हा कागद मिळाल्याची माहिती सुरबानानांनी दिली. वडिलांना कोर्टात हजर करा असे फर्मान निघाले. वडील हयातच नसल्याचे सुरबानानाने उत्तर दिले. शेवटी न्यायालयाने हा पुरावा ग्राह्य धरला आणि तब्बल दहा वर्षांनंतर निकाल डॉ. बाबासाहेबांच्या बाजूने लागला. 1937 साली चवदार तळे कायद्याने सर्वांना खुले झाले. परंतु दहा वर्षात परिस्थिती पूर्णतः बदलली होती. डॉ. बाबासाहेबांच्या विरोधकांच्या मनातील जातीयता आणि विरोधाची धार बोथट झाली होती. महाडकर स्पृश्य डॉ. बाबासाहेबांच्या कार्याने प्रभावित झाले होते. 1942 साली ब्रिटिश सरकारात मजूर मंत्री आणि स्वतंत्र भारताच्या केंद्रीय मंत्रिमंडळात कायदेमंत्री झाले. चवदार तळ्याचा इतिहास रचणारा देशाच्या घटनेचा शिल्पकार बनला. घटना लागू झाल्यामुळे महाडमध्ये नव्हे तर संपूर्ण देशात अस्पृश्यता पाळणे कायदेशीर गुन्हा ठरला. 1959 च्या डॉ. बाबासाहेबांच्या जयंती निमित्ताने डॉ. बाबासाहेबांचे स्मारक कॉलेजच्या रूपात उभारण्याच्या निर्णयात ‘महाड’कर स्पृश्य मंडळीसुद्धा पुढे आली. ही चवदार तळ्याच्या सत्याग्रहाची उपलब्धी होती, आहे. डॉ. बाबासाहेबांच्या चळवळीचा या परिसरात इतिहास घडल्यामुळे महाड हे शहर जगविख्यात बनले आहे. अशा या ऐतिहासिक घटनेला पुढील वर्षी 20 मार्च 2027 रोजी शतक पूर्ण होत आहे. वरील पार्श्वभूमी लक्षात घेऊन शासनाने महाडच्या चळवळीचा शतकी महोत्सव साजरा केला पाहिजे. महाडला भीमसृष्टी निर्माण करून डॉ. बाबासाहेबांच्या विचारांचे जागोजागी फलक लावले पाहिजे. देश विदेशातून येणाऱ्या पर्यटकासाठी अल्प किंमतीत धर्मशाळा, निवासी सुविधा, प्रसाधन व्यवस्था निर्माण केली पाहिजे. तळे बाटवले म्हणून तत्कालीन ब्राह्मणांनी पंचगव्याने (गाईचे शेण, मूत्र, दूध, दही आणि तूप एकत्र करून) तळ्याचे शुद्धीकरण केले होते. शतकी महोत्सवाच्या निमित्ताने का होईना, चवदार तळे शुद्धीकरणासाठी सामाजिक न्याय विभागाने 55 कोटी रुपयाचा निधी मंजूर केल्याची बातमी आहे. तळे दुर्लक्षित झाल्यामुळे तळ्याचे पाणी आज पिण्याजोगे नाही, पाण्याचे शुद्धीकरण झाले पाहिजे. कारण तळ्याचे पाणी अनेक बौद्ध बांधव श्रद्धेने आपल्या सोबत बोटलमध्ये गावाला घेऊन जातात. चवदार परिसरात संग्रहालय, ग्रंथालय, विचारपीठ सभागृह निर्माण झाले पाहिजे. हा विकास वर्धापन दिनाआधी होणे गरजेचे वाटते. चवदार तळ्याच्या संघर्ष गाथेचे शतकी वर्ष हे अनुसूचित जाती जमातींच्या नोकऱ्यांचे अनुशेष भरून उत्सव साजरे करावे. मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांच्या शिष्यवृत्ती वेळेवर देऊन वर्ष साजरे करावे. अमृतसर येथील सुवर्ण मंदिराच्या धर्तीवर चवदार तळ्याचा विकास झाल्यास पर्यटनातून सरकारला मिळकत होण्यास सुद्धा मदत होणार, हे निश्चित! वाचकांना महाड क्रांतीदिनाच्या हार्दिक शुभेच्छा, मंगल कामना! ■ ■

श्रीराम बनसोड,
8208617748

महिला सक्षमीकरण आणि समाज व्यवस्था

मानवसमूहात स्त्रीजातीचा जवळपास निम्मा हिस्सा आहे. स्त्रियांना हतोत्साहित करणारे वर्तन करून, त्यांचा जीवनस्तर उंचावण्याकडे दुर्लक्ष करण्यापासून ते त्यांचा छळ आणि अत्याचार करण्यापर्यंत अनेक प्रकारे हीनत्वाची वागणूक स्त्रीजातीला मिळत राहिली आहे. हा भेदभाव दूर करून स्त्रियांच्या प्रगतीस पोषक वातावरणाची निर्मिती आणि त्याचे सुचालन करणे आणि लैंगिक समतेद्वारे (जेंडर इक्वॅलिटी) समाजाचे संतुलन साधणे यासाठी पुरोगामी आणि विवेकी समाजाने बाळगलेला दृष्टिकोनातून केलेली कृती यांचा समुच्चय म्हणजे स्त्री सक्षमीकरण, असे थोडक्यात म्हणता येईल.

महिला सक्षमीकरण हा विषय काळाची गरज असलेला विषय आहे; कारण तो समाजाच्या प्रगतीचा आणि न्याय्य व्यवस्थेचा पाया आहे. आज ‘महिला सक्षमीकरण’ हा शब्द केवळ धोरणात्मक भाषेत नाही तर सामाजिक परिवर्तनाच्या केंद्रस्थानी आला आहे. स्त्रीला समान अधिकार, संधी, शिक्षण आणि निर्णयक्षमता मिळाल्याशिवाय समाजाचे खरे परिवर्तन शक्य नाही. म्हणूनच महिला सक्षमीकरण ही प्रत्येकाची-पुरुषांची, स्त्रियांची आणि संपूर्ण समाजाची-सामूहिक जबाबदारी आहे. इतिहास पाहिला तर स्त्रीला अनेक शतकांपासून दुय्यम स्थान देण्यात आले. घराच्या चौकटीतच तिची भूमिका मर्यादित ठेवली गेली. परंतु शिक्षण, सामाजिक चळवळी आणि संविधानिक अधिकारांच्या माध्यमातून स्त्रीने आपल्या हक्कांची जाणीव करून घेतली. या परिवर्तनाच्या प्रवासात अनेक समाजसुधारकांनी महत्त्वाची भूमिका बजावली. उदाहरणार्थ, सावित्रीबाई फुले यांनी स्त्री शिक्षणाचा दीप प्रज्वलित केला, तर डॉ. बी. आर. आंबेडकर यांनी स्त्रियांच्या समान हक्कांसाठी कायदेशीर आणि सामाजिक लढा दिला. महिला सक्षमीकरणाचा अर्थ केवळ आर्थिक स्वावलंबन नाही; तर स्वतंत्र विचार, निर्णयक्षमता, आत्मविश्वास आणि सामाजिक सन्मान हेही त्याचे महत्त्वाचे घटक आहेत. शिक्षण, आरोग्य, सुरक्षितता, राजकीय सहभाग आणि आर्थिक संधी या क्षेत्रांत स्त्रियांना समान स्थान मिळणे आवश्यक आहे. जेव्हा स्त्री सक्षम होते तेव्हा ती केवळ स्वतःचे आयुष्य बदलत नाही, तर संपूर्ण कुटुंब आणि समाजाला पुढे नेते. आजच्या काळात स्त्रिया विज्ञान, शिक्षण, राजकारण, साहित्य, उद्योग, क्रीडा अशा सर्व क्षेत्रांत मोठी कामगिरी करत आहेत. तरीही अनेक ठिकाणी भेदभाव, हिंसा, वेतनातील असमानता आणि सामाजिक बंधने अजूनही अस्तित्वात आहेत. त्यामुळे महिला सक्षमीकरण ही अजूनही अपूर्ण लढाई आहे. खरे तर महिला सक्षमीकरण म्हणजे स्त्रीला ‘सामर्थ्य देणे’ नव्हे, तर तिच्या असलेल्या सामर्थ्याला मान्यता देणे आणि संधी देणे होय. घरात आणि समाजात समानतेची संस्कृती निर्माण करणे. स्त्रियांच्या मतांना आणि निर्णयांना सन्मान देणे. अन्याय, हिंसा आणि भेदभावाविरुद्ध ठाम भूमिका घेणे. जेव्हा समाज स्त्रीला समानतेने स्वीकारेल, तेव्हा खरे लोकशाही समाज निर्माण होईल. स्त्री ही केवळ कुटुंबाचा आधार नाही, तर समाजाच्या प्रगतीची मुख्य शक्ती आहे. आई, बहीण, पत्नी, मुलगी अशा अनेक भूमिकांमध्ये ती समाजाचे संस्कार घडवत असते. तरीही इतिहासात अनेक शतकांपर्यंत स्त्रीला दुय्यम स्थान देण्यात आले. पितृसत्ताक व्यवस्थेमुळे स्त्रीच्या स्वातंत्र्यावर अनेक बंधने लादली गेली. शिक्षणापासून दूर ठेवले गेले, निर्णयप्रक्रियेत स्थान दिले गेले नाही आणि तिच्या क्षमतेकडे दुर्लक्ष केले गेले. परंतु समाज परिवर्तनाच्या चळवळींनी या परिस्थितीत बदल घडवून आणण्यास सुरुवात केली. स्त्री शिक्षणाचा दीप प्रज्वलित करणाऱ्या सावित्रीबाई फुले यांनी समाजातील अंधार दूर करण्याचे महान कार्य केले. सामाजिक न्यायाचे महान योद्धा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी भारतीय संविधानाच्या माध्यमातून स्त्रियांना समानतेचे अधिकार दिले. डॉ. बाबासाहेब म्हणतात, ‘मी समाजाच्या प्रगतीचे मोजमाप त्या समाजातील स्त्रियांच्या प्रगतीवरून करतो.’ या एका वाक्यात महिला सक्षमीकरणाचा संपूर्ण अर्थ सामावलेला आहे. महिला सक्षमीकरण म्हणजे तिच्या आयुष्याविषयी निर्णय घेण्याचा अधिकार मिळणे. तिला शिक्षण, रोजगार, सुरक्षितता आणि सन्मान मिळणे. तिला समान संधी मिळणे. आजच्या काळात स्त्रिया विज्ञान, प्रशासन, उद्योग, साहित्य, क्रीडा अशा सर्व क्षेत्रांत मोठी कामगिरी करत आहेत. अंतराळ क्षेत्रात कल्पना चावला यांनी इतिहास घडवला. क्रीडा क्षेत्रात मेरी कॉम यांनी जगभर भारताचे नाव उज्ज्वल केले. प्रशासन क्षेत्रात किरण बेदी यांनी नवा आदर्श निर्माण केला. ही उदाहरणे दाखवतात की संधी मिळाल्यास स्त्रिया कोणत्याही क्षेत्रात उत्कृष्ट कामगिरी करू शकतात. तरीही आपल्याला स्वतःला एक प्रश्न विचारावा लागतो, की खरोखरच आपला समाज स्त्रीला समानतेने स्वीकारतो का? आजही अनेक ठिकाणी स्त्रियांना भेदभाव, हिंसा अत्याचार, अगदी लहान बालिकांवर आणि महिलांवर होणारे बलात्कार, ॲसिड हल्ला इत्यादी अन्यायाला सामोरे जावे लागते. आजही मुलगा आणि मुलगी यांच्यात भेद केला जातो. स्त्रियांच्या स्वप्नांवर मर्यादा घालण्याचा प्रयत्न केला जातो. ही परिस्थिती बदलणे ही आपल्या सर्वांची जबाबदारी आहे. महिला सक्षमीकरणासाठी तीन गोष्टी अत्यंत महत्त्वाच्या आहेत.

पहिले...शिक्षण, शिक्षणामुळे स्त्री आत्मविश्वासी बनते. अनेकदा स्त्री ही शिक्षित असुनही तिला घरातील कोणत्याही निर्णयावर बोलण्याची अनुमती घरातील पुरूष वर्ग देत नाही. तिला काय समजते अशी उपेक्षा केली जाते. अवहेलना केली जाते. ‘स्त्रीला ज्ञानाचे दरवाजे खुले झाले तर समाजाचा अंधार दूर होतो.’ असे माता सावित्रीबाई फुले म्हणाल्या. स्त्रीला तिच्या स्वप्नांची पंखे दिली तर ती आकाशही जिंकू शकते.’

प्रा. संध्या वैद्य
मो. 9029229634

दुसरे....आर्थिक स्वावलंबन असणे तेवढेच महत्त्वाचे आहे. स्वतः कमावती असूनही काही घरांत तिची कमाई खर्च करण्यासाठी पतीच्या परवानगीची गरज असते. किंवा तिचे पैसे कुठे खर्च करायचे हे तो ठरवतो. तिचा पैसा हा त्याचा समजला जातो. अशावेळी तिचे आर्थिक स्वातंत्र्य दडपले जाते. तिचे मानसिक खच्चीकरण होते. आपल्या समाजातील पुरुषांची अशा प्रकारची मानसिकता दूर होणे आवश्यक आहे. तरच स्त्रीला आर्थिक स्वातंत्र्य प्राप्त होऊ शकते आणि तरच तिची निर्णयक्षमता दृढ होईल, आत्मविश्वास वाढेल.

तिसरे...सामाजिक सन्मान देणे. स्त्री ही शिक्षित असुनही, कमावती असूनही, घरात तिचा वारंवार होणारा अपमान तिला मानसिक दृष्ट्या कमकुवत करते. कामाच्या ठिकाणी तसेच सामाजिक ठिकाणी सन्मान होतो. पण घरात मात्र सदोदित अपमान, अवहेलना सहन करावी लागते. ही मानहानी तिला अनेकदा सहन होत नाही. काही जणी आपला संसार मोडला जाऊ नये यासाठी सर्व अन्याय सहन करतात. काही जणी आत्मसन्मानाची लढाई लढतात. त्यातून पती पत्नीची ताटातूट होते. जेव्हा ती पतीचे घर सोडून स्वतंत्र रहायला लागते, तेव्हा तिला समाजात नानाविध प्रश्नांना सामोरे जावे लागते. त्यासाठी स्त्रीला केवळ शिक्षण घेऊन, कमावती होऊनही अपमानित व्हावे लागते. म्हणून स्त्रीला समाजात समान मान मिळणे आवश्यक आहे.

जेव्हा या तीन गोष्टी एकत्र येतात तेव्हा खरे सक्षमीकरण घडते. महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या मते ‘स्वातंत्र्य, समानता आणि बंधुता या मूल्यांशिवाय स्त्रीचे खरे सक्षमीकरण शक्य नाही.’ महिला सक्षमीकरण ही केवळ स्त्रियांची लढाई नाही. ती संपूर्ण समाजाची लढाई आहे. स्त्रीला समानतेने स्वीकारल्याशिवाय लोकशाही पूर्ण होऊ शकत नाही. जर आपल्याला प्रगत आणि न्याय्य समाज निर्माण करायचा असेल तर स्त्री-पुरुष समानतेची संस्कृती निर्माण करावी लागेल. पंडिता रमाबाई यांच्या मते ‘स्त्री ही केवळ घराची मर्यादा नसून समाजाच्या विकासाची शक्ती आहे.’ स्त्रीला समान संधी दिल्यास ती कोणत्याही क्षेत्रात पुरुषांपेक्षा कमी नाही हे सिद्ध करते. कारण ‘स्त्रीचे स्वातंत्र्य म्हणजे खऱ्या अर्थाने मानवतेचे स्वातंत्र्य होय.’ महिला सक्षमीकरण म्हणजे स्त्रीला ‘शक्ती देणे’ नव्हे; कारण ती शक्ती तिच्यात आधीपासूनच असते. समाजाने केवळ तिच्या क्षमतेला संधी आणि मान्यता देणे आवश्यक आहे. स्त्री सक्षम झाली तर कुटुंब सक्षम होते, समाज सक्षम होतो आणि राष्ट्रही प्रगत होते. म्हणूनच महिला सक्षमीकरण ही केवळ सामाजिक सुधारणा नाही; ती न्याय, समानता आणि लोकशाहीच्या भविष्याची हमी आहे. थोडक्यात, महिला सक्षमीकरण ही केवळ कायदेशीर प्रक्रिया नसून ती एक निरंतर चालणारी सामाजिक चळवळ आहे, ज्यामध्ये आपली सर्वांची सक्रिय भागीदारी महत्त्वाची आहे. ■ ■

चवदार तळ्याचा समता संग्राम आणि डॉ. बाबासाहेबांची युगप्रवर्तक दूरदृष्टी

भारतीय इतिहासाच्या गाभ्यात शतकापूर्वी रुजलेला, 20 मार्च 1927 रोजी रायगड जिल्ह्यातील महाड येथील चवदार तळ्याच्या तीरावर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या नेतृत्वाखाली साकारलेला ‘समता संग्राम’ हा केवळ एका जलाशयाच्या पाण्यापुरता मर्यादित नव्हता; तो शतकानुशतके मानवी हक्कांपासून वंचित ठेवलेल्या समाजाला प्रतिष्ठा आणि न्याय मिळवून देण्याचा एक विराट उद्घोष होता. हा संघर्ष मानवी सन्मान, नागरिक हक्क आणि कायद्याच्या राज्याची स्थापना करण्याच्या डॉ. बाबासाहेबांच्या दूरदृष्टीचा ज्वलंत आविष्कार ठरला. त्यांच्या या कृतीने भारतीय समाजात सामाजिक क्रांतीची मुहूर्तमेढ रोवली, जी आजही समता, न्याय आणि बंधुत्वाच्या मूल्यांची दीपशिखा बनून प्रेरणा देत आहे. भारतातील प्राचीन समाजरचनेत खोलवर रुजलेल्या चातुर्वर्ण्य व्यवस्थेने आणि त्यातून निर्माण झालेल्या अस्पृश्यतेने मानवी अस्तित्वाला भीषण कलंक लावला होता. समाजातील एका मोठ्या घटकाला केवळ जन्माच्या आधारावर मूलभूत हक्कांपासून वंचित ठेवण्यात आले. सार्वजनिक पाणवठे, मंदिरे, शिक्षण आणि सन्मानाने जगण्याचा अधिकार त्यांच्यासाठी निषिद्ध ठरवला गेला होता. अशा परिस्थितीत अनेक समाजसुधारकांनी प्रयत्न केले, मात्र डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी समस्येच्या मुळावर प्रहार करण्याचा निर्धार केला. 20 मार्च 1927 रोजी महाड येथे घडलेला ‘समता संग्राम’ हा त्यांच्या क्रांतिकारी विचारांचा ऐतिहासिक अध्याय ठरला. हा केवळ पाणी पिण्याचा प्रश्न नव्हता, तर मानवी प्रतिष्ठा आणि समतेची घोषणा होती. 1923 साली मुंबई विधिमंडळाने सार्वजनिक ठिकाणे सर्वांसाठी खुली करण्याचा ठराव केला होता; परंतु तो प्रत्यक्षात लागू होत नव्हता. बाबासाहेबांनी या ठरावाला प्रत्यक्ष कृतीत आणण्यासाठी महाडची निवड केली. चवदार तळे सार्वजनिक असूनही अस्पृश्यांना पाणी घेण्यास बंदी होती. ही बंदी म्हणजे मानवी सन्मानावरच घाला होता. महाड येथे ‘कुलाबा जिल्हा बहिष्कृत परिषद’ आयोजित करण्यात आली. हजारो लोक या परिषदेसाठी एकत्र आले. परिषदेनंतर डॉ. बाबासाहेबांनी सर्वांना चवदार तळ्याकडे जाण्याचे आवाहन केले. त्यांनी स्वतः पाणी पिऊन या संघर्षाची सुरुवात केली. हा सत्याग्रह शांततामय आणि अनुशासित होता. या घटनेमुळे सनातनी समाजात संताप उसळला. तळ्याचे पाणी ‘अशुद्ध’ झाल्याचा दावा करत त्याचे ‘शुद्धीकरण’ करण्यात आले आणि दंगलीही घडल्या. तरीही संघर्ष सुरूच राहिला. अखेरीस 1936 साली मुंबई उच्च न्यायालयाने अस्पृश्यांना सार्वजनिक पाणवठ्यांचा अधिकार मान्य केला. महाडचा हा संघर्ष डॉ. बाबासाहेबांच्या दूरदृष्टीचे उत्कृष्ट उदाहरण आहे. त्यांनी स्पष्टपणे सांगितले होते, ‘मला पाणी नको, मला माणूस म्हणून जगायचे आहे.’ त्यांनी सत्याग्रहाच्या माध्यमातून कायदेशीर आणि संवैधानिक मार्गाची ताकद दाखवून दिली. हा संघर्ष पुढे भारतीय संविधानाच्या मूल्यांचा पाया ठरला. या लढ्यात स्त्रियांचा मोठा सहभाग होता, ज्यामुळे स्त्री-पुरुष समानतेचा संदेशही दृढ झाला. डॉ. बाबासाहेबांचा उद्देश केवळ कायदेशीर हक्क मिळवणे नव्हता, तर आत्मसन्मान जागृत करणे हा होता. ‘शिक्षित व्हा, संघटित व्हा आणि संघर्ष करा’ हा त्यांचा संदेश याच आंदोलनातून जनतेपर्यंत पोहोचला. आजही महाडचा समता संग्राम प्रेरणादायी आहे. समाज बदलला असला तरी जातिभेद, लिंगभेद आणि आर्थिक विषमता अद्याप अस्तित्वात आहेत. या पार्श्वभूमीवर हा लढा आपल्याला अन्यायाविरुद्ध उभे राहण्याची प्रेरणा देतो. संविधानाने दिलेली स्वातंत्र्य, समता, बंधुत्व आणि न्यायाची मूल्ये आचरणात आणणे ही आजची गरज आहे. शिक्षण म्हणजे केवळ पदवी नव्हे, तर विवेक जागवणे होय. वैज्ञानिक दृष्टिकोन स्वीकारणे आणि अंधश्रद्धांना तर्काने तपासणे आवश्यक आहे. महाडचा इतिहास केवळ भूतकाळ नसून भविष्याचा मार्गदर्शक आहे. जात, धर्म, लिंग यांवरील भेदभाव नष्ट करण्याचा संकल्प आजच्या पिढीने करणे गरजेचे आहे. अन्यायाविरुद्ध संविधानाच्या चौकटीत राहून लढणे हे प्रत्येकाचे कर्तव्य आहे. डिजिटल युगात नव्या प्रकारच्या विषमतेचा सामना करताना महाडचा लढा संयम, ध्येयनिष्ठा आणि सामूहिक शक्तीचे महत्त्व अधोरेखित करतो. वंचितांशी नाळ जोडणे ही नैतिक जबाबदारी आहे. महाडचा समता संग्राम आपल्याला शिकवतो की, कोणताही अन्याय कितीही जुना असला तरी दृढनिश्चयाने त्याला आव्हान देता येते. डॉ. बाबासाहेबांची मूल्ये आजही समाजाला प्रगत आणि मानवी बनवण्यासाठी मार्गदर्शक आहेत. चला, इतिहासाचे केवळ वाचक न राहता समतावादी भारताचे सक्रिय शिल्पकार बनूया. ■ ■

भीमराव सरवदे
मो. 9405466441

“ यश मिळवण्यासाठी कष्टाशिवाय दुसरा कोणताही पर्याय नाही... ”

महाड पाणी संग्रामाचे शतक जगाने साजरे करण्याची वेळ...

रोहिणी नदीचे पाणी शक्य, कोलियात युद्ध नको. म्हणून सिद्धार्थ गौतमाने गृहत्याग केला. त्याचा परिणाम युद्ध थांबणे ही जगातील पाण्याची पहिली क्रांती आहे. महात्मा फुलेंनी अस्पृश्यांसाठी आपला पुण्यातील पाण्याचा हौद खुला करणे ही जगातील पाण्याची दुसरी क्रांती आहे. गुरुचे वारस डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी 20 मार्च 1927 रोजी महाडचे सार्वजनिक चवदार तळे सर्वासाठी खुले केले. ही जगातील तिसरी क्रांती आहे. पाण्याच्या क्रांतीचे सामाजिक सबलीकरणाचे शतक वर्ष केवळ आंबेडकरी या भारतीयांनीच नव्हे तर जगाने साजरे करण्याची गरज आहे. कारण पाणी टंचाई ही एक गंभीर जागतिक समस्या असून जगातील अब्जावधी लोकांना सुरक्षित पिण्याचे पाणी आणि स्वच्छतेचा अभाव आहे. हवामान बदल, वाढती लोकसंख्या, प्रदूषण आणि पाणी व्यवस्थापनातील त्रुटींमुळे ही समस्या अधिक बिकट होत आहे. यामुळे आरोग्य, शेती आणि आर्थिक विकासावर गंभीर परिणाम जगातील अर्धी लोकसंख्या पाणी टंचाईचा सामना करीत आहे. महाड चवदार तळ्याचा इतिहास डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी समाजवादी ब्राह्मण सुरेंद्रनाथ टिपणीस मार्फत महाड नगरपालिका सवर्णांकडून 'अस्पृश्य' मानल्या जाणाऱ्या जातींना सरकारी आणि सार्वजनिक मालमत्तेवर समान हक्क सांगणारा कायदा 1923 साली मुंबई कायदे मंडळात संमत करून घेतला नंतर महाड नगरपालिकेने या कायद्याची अंमलबजावणी करणारा निर्णय जानेवारी 1924 साली पारित केला. त्याची अंमलबजावणी करण्यासाठी महाड नगरपालिकेच्या पुढाकाराने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सभा आयोजित केली. त्यात सुरेंद्रनाथ टिपणीस, अनंत चित्रे, गंगाधर सहस्त्रबुद्धे यांचे मोठे योगदान होते. त्यावेळी सुरेंद्रनाथ टिपणीसांनी 40 रुपये किंमतीचे पाणी विकत घ्यावे लागत होते. त्यामुळे या समाजवादी ब्राह्मणांवर सनातन्यांनी बहिष्कार घातला होता. डॉ. बाबासाहेब भाषणात म्हणाले की, सार्वजनिक चवदार तळ्याचे पाणी कुत्री, मांजरे, पशु पक्षी पिऊ शकतात. पण आम्हा अस्पृश्य वर्गाला मनाई आहे. कारण आमच्या स्पर्शाने माणसाला विटाळ आणि पाणी बाटते. चवदार तळ्याचे पाणी प्यायल्याने आम्ही अमर होऊ अशातला भाग नाही. आजपावेतो चवदार तळ्याचे पाणी प्यायलो नव्हतो, तुम्ही आम्ही काही मेलो नव्हतो. चवदार तळ्यावर जावयाचे ते केवळ तळ्याचे पाणी पिण्याकरिता नाही. इतरांप्रमाणे आम्हीही माणसे आहोत हे सिद्ध करण्याकरिताच चवदार तळ्यावर आपल्याला जावयाचे आहे.' त्यावेळी त्याच्यासोबत 5000 लोक सार्वजनिक चवदार तळ्यात उतरून पाणी प्राशन केले. चवदार तळ्याचे पाणी बाटवणार असल्याची अगोदरच अफवा पसरविल्यामुळे सनातनी जमाव वीरेश्वराच्या मंदिरही बाटवणार म्हणून तिथे जमला होता. 'धर्म धोक्यात आल्याचे उच्च जातीय हिंदूंनी महाड गावभर पसरवले. त्यातून उच्च जातीय हिंदूंचा एक घोळका हत्यारे, लाठ्या-काठ्या घेऊन सभेच्या ठिकाणी आला. जेवण करणाऱ्या अस्पृश्यांना मारहाण केली. त्यात अनेक सत्याग्रही जखमी झाले. महिला, लहान मुलांना देखील मारहाण करण्यात आली. मारेकरी महाड शहरभर फिरून सर्व अस्पृश्यांना धमकावत होते. आंदोलनात सहभागी झालेले अनेक लोक म्हणत होते, डॉ. बाबासाहेब तुम्ही फक्त आदेश द्या आम्ही याच्याकडे बघून घेतो. परंतु डॉ. बाबासाहेब यांनी अस्पृश्य सत्याग्रहींना सनातनी हिंदूंविरूद्ध 'हिंसा करू नका' असे आव्हान केले होते. महात्मा गांधींना ही बातमी समजली. स्पृश्यांनी अस्पृश्यांवर अश्या प्रकारे हिंसा करून मोठी चुक केली आहे. सत्याग्रहाला आलेल्या सर्व अस्पृश्यांनी संयम ठेवला. सर्व सत्याग्रहींचे महात्मा गांधींनी कौतुकही करून या आंदोलनास आपला पाठिंबा असल्याचे मत मांडले. ही बातमी यंग इंडियामध्ये प्रकाशित झाली होती. त्यानंतर महाड नगरपालिका प्रेसिडेंट, ॲड. विष्णू नरहरी खोडके यांनी 1931 साली एक समारंभ आयोजित करून डॉ. बाबासाहेब यांना मानपत्र देऊन गौरविले. डॉ. आंबेडकर यांनी 19 मार्च 1940 रोजी महाडमध्ये 14 वा 'महाड सत्याग्रह दिन' आयोजित केला. त्या वेळचे त्यांचे भाषण आजच्या महिलांनी समजून घेण्याची गरज आहे. डॉ. बाबासाहेब भाषणातून स्त्री-पुरुषांना आवाहन करतात की, आपली जात दाखवणारी लक्षणे म्हणजे अंगावर काळा दोरा, नकली आणि चांदीचे दागिने वापरू नका. गुडघ्यापर्यंतच तोकडे लुगडे नेसणाऱ्या स्त्रियांना डॉ. बाबासाहेब इतर उच्च जातीय स्त्रीयांसारखे पूर्ण टाच घोळ लुगडे नेसण्याचे सुचवीतात. पुरुषांनाही हातात कायम संनकाठी ठेवणे सारखी चिन्हे बाळगण्याची आता गरज नाही आणि विशेष म्हणजे डॉ. बाबासाहेब म्हणतात, कितीही अडचणी असला तरी मुलांना शिक्षण द्या. तुम्हाला गरिबीमुळे शिक्षण घेवून साहेब होता आले नाही, पण मुलांना शिकवून साहेबाचे बाप बना. बालपणापासून जातीयतेचे चटके सोसलेला भिवा वर्गाच्या बाहेर बसून शिक्षण घेत होता. शाळेच्या सार्वजनिक नळावर पाणी पिण्याचा अधिकार नसलेला भिवाला शाळेत दिवसभर पाण्याविना शिक्षण घ्यावे लागत होते. 1939 साली गाडीने पुण्याला निघालेले डॉ. बाबासाहेबाना तहान लागली म्हणून पनवेल एसटी बस स्टँड समोरील एक छोटेखानी हॉटेलसमोर गाडी थांबवून ड्रायवरने वेटरला आवाज दिला. डॉ. आंबेडकर गाडीत आहेत. त्यांना एक ग्लास पाणी आण. वेटर पाण्याचा ग्लास घेवून आला आणि डॉ. बाबासाहेब याना पाण्याचा ग्लास देणार तोच मालक ओरडला आरे थांब महार आंबेडकर मुळे आपला ग्लास बाटेल. हे शब्द कानी पडताच तिथे लाकूड फोडणारा सोनबा येवले पाण्यासाठी घरी धावला. पाण्याचा मटका घेऊन येईपर्यंत 'महार' शब्दांनी घायाळ झालेले डॉ. बाबासाहेब रागाने निघून गेले. डॉ. बाबासाहेब परत येतील आणि मटक्यातील पाणी पिऊन जातील या आशेने सोनबा येवले पाण्याचा माठ घेवून अखेरच्या श्वासांपर्यंत वाट पाहत राहिला. ही घटना कळ्ली तेव्हा डॉ. बाबासाहेब यांनी पुष्पचक्र वाहून श्रद्धांजली अर्पण केली. पनवेल येथे पाण्याच्या संघर्षाचे स्मारक उभारण्यात आले आहे डॉ. बाबासाहेब यानी भारतीय समाजातील अस्पृश्यतेची प्रथा, रुढी, परंपरा मोडून काढण्यासाठी भारतीय राज्यघटनेत कलम 15 भेदभाव करण्यास मनाई केली आहे. तर कालम 17 समतेचा हक्क प्रस्थापित करणारे आहे. महाड चवदार तळ्याच्या सत्याग्रहाला 100 वर्ष पूर्ण होत आहेत. तरीही अस्पृश्यतेच्या आणि भेदभावाच्या खाणाखुणा पूर्णपणे पुसलेल्या नाहीत. राजस्थानच्या जोलार मधील अवघ्या 9 वर्षाच्या कोवळ्या दलित विद्यार्थ्याची केवळ त्याने सवर्ण शिक्षकासाठी राखून ठेवलेल्या माठातून पाणी पिल्याच्या रागातून झालेली निर्घृण हत्या हा मानवतेला लागलेला कलंक आहे. उत्तर प्रदेशच्या कोशंबीत 9 जून 2019 रोजी सार्वजनिक हँण्डपंपवर पाणी भरले म्हणून दलित महिलेला मारहाण करुन विवस्त्र करण्यात आले. साताऱ्यातील कुळकजाई गावाचे मधुकर घाडगे हे बौद्ध सुशिक्षित कुटुंब यांनी 26 एप्रिल 2007 रोजी खोदलेल्या विहिरीला भरपूर पाणी लागले म्हणून त्याच्या परिवाराला सवर्णांनी मारहाण केली. घोटभर पाण्यासाठी आयुष्यभर अवहेलना सहन केलेले डॉ. बाबासाहेब 1942 ते 1946 या काळात व्हॉईसरायच्या मंत्रिमंडळात श्रम, जलनियोजन, रोजगार, खनिजनिर्मिती मंत्री असताना त्यांना पाण्याचा दीर्घकाळ वापर करता यावा म्हणून अनेक धरणे बांधण्यास चालना दिली. ऊर्जा विकासासाठी अनेक धोरणे राबवून मोठ्या प्रमाणात वीज निर्मितीसाठी प्रयत्न केले. कामगार आयोग, जल आयोग, वीज आयोग, नदी खोरे प्राधिकरण, स्थापन करण्यासाठी पुढाकार घेतला. आपला देश अर्थ, वीज, उद्योग, शेती, पाणी या क्षेत्रात परिपूर्ण व्हावा, म्हणून त्यांनी अनेक धोरणे तयार करुन देश पातळीवर नदी जोड प्रकल्प विकासाचा आराखडा तयार केला. पाणी परिषद घेवून देशाला इशारा दिला की, 'पाणी ही राष्ट्राची संपत्ती आहे. पाण्याचे योग्य प्रकारे आयोजन, नियोजन आणि प्रयोजन केले नाही तर भविष्यात घोटभर पाण्यासाठी पैसे मोजावे लागतील.' त्यांची भविष्यवाणी खरी ठरली. केवळ 80 वर्षात आजही पाण्याच्या एका बाटलीला 20 रुपये मोजावे लागत आहेत. पिण्याच्या पाण्यासाठी आम्हाला कर्नाटकात सामावून घ्या ही महाराष्ट्रातील अनेक गावाची मागणी आहे. याची राज्यकर्त्यांना काहीच चीड नाही. पाणी ही समस्या महाराष्ट्र या भारताच नव्हे तर जगाची आहे. 2030 पर्यंत, तीव्र पाणी टंचाईमुळे जगातील सुमारे 700 दशलक्ष लोक स्थलांतरित होऊ शकतात. अन्न वस्त्र निवारा, पाणी, हवा आणि पर्यावरण ही मानवी मूल्यांची गरज बुद्ध आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओळखून होते. डॉ. बाबासाहेब सुवर्ण जातीत जन्माला आले असते तर त्याची सोन्याच्या पालखीतून मिरवणूक काढली असती. पण अस्पृश्य जातीत जन्माला आले म्हणून त्याची आणि त्याच्या विचाराची नेहमीच अवहेलना करण्यात आली. त्याचे दुष्परिणाम देश भोगत आहे. म्हणून 20 मार्च - सामाजिक सबलीकरणाचे शतक वर्ष जगातील मानवी कल्याणाचे हित लक्षात घेऊन साजरे झाले पाहिजे. ■ ■

आनंद म्हस्के
मो. 8652325032

गंगापुत्र

अनंतायन

ॲड. अनंत खेळकर
मो. 9370061677

माणसाचे कर्म हे बियाण्यांसारखे असते. त्यामुळे ते जेव्हा अंकूरीत होते तेव्हा त्याच्या गुणधर्मानुसार फळ मिळते. सुरूवातीला अत्यंत छोटे असणाऱ्या बिजाचा परिणाम मात्र विशाल असतो. जर काटे पेरले तर काटे ऊगवतील. पण जर फळे, फुले आणि पेरले तर त्याची सावली देखील मिळेल. ज्या मातीत बिजारोहण केले त्या मातीला बिज कोणते आहे याची जाणीव नसते. माती फक्त जे पेरले ते परत करते. चांगल्या प्रतीच्या बियाण्यांची ऊगवणशक्ती ही खूप महत्वाची असते. म्हणून तुम्ही गोड फळांचे बीजारोपण करा किंवा कडू फळांचे, पोषक बियाणे पेरा किंवा विषारी बियाणे पेरा पण त्याचे परिणाम भोगायला तयार रहा. कित्तेकांची ही धारणा असते की, सर्व वाईट कर्म गंगास्नानाने धुतल्या जातात. पण वस्तुस्थिती ही आहे की, पितामह भिष्म हे स्वत: गंगापुत्र होते तरी त्यांना त्यांच्या कर्माची फळे भोगावी लागली. म्हणूनच आत्म्यावरील कर्माचे डाग हे भिजल्याने नव्हे तर भोगल्याने पुसता येतात. प्रेम, करूणा, आपुलकी, जिव्हाळा, प्रामाणिकपणा, जर आपल्या मनात असेल तर त्याची मधूर फळे नक्कीच चाखता येतील. 'प्यार में ताकत है, दुनिया को झुकाने की, वरना क्या आवश्यकता थी, प्रभू श्रीराम को, झूठे बेर खाने की'. ■ ■

बहुजन सौरभ

वाचकांचे विचारपिठ

बहुजन सौरभ

दैनिक बहुजन सौरभ वाचनीय...

धर्म स्वातंत्र्य आणि कायद्याची पारदर्शीकता' हे संपादकीय, खरे तर तुमचे मूलभूत धार्मिक अधिकार आणि त्याला कायद्याची जोड देत असतांना असावी लागणारी पारदर्शिकता महत्वाची असल्याचे संपादक आपल्या संपादकीयमध्ये लिहितात. अलीकडे होणाऱ्या धर्मांतराला थांबविण्यासाठी हा प्रयत्न होत असल्याचे दिसते. जर एखाद्याला प्रलोभन दिले तर त्याला तक्रार दाखल करता येते ते पूर्वी होत. बळजबरी केली तरी तक्रार करता येते आणि ते स्पष्ट असतांना धर्मानंतर विरोधी कायद्याची गरज काय? त्याच्यात होत असलेला बदल रोखण्यासाठी तर नाही ना? ही शंका येण्याची शक्यता आहे. कारण बऱ्याचदा अधिकारी वर्गासमोर बोलण्याची कुणी हिंमत करीत नाही. कारण धर्मांतर करणारे त्यावर झालेल्या अन्यायामुळे करतात. या त्याला सन्मानाची वागणूक दिल्या गेली नाही म्हणून करतात. सरकारणे तपासून योग्य कायदा तयार करण्याचे निर्भीडपणे निवासी संपादिका प्रा. संध्या राजूरकर लिहतात. फार छान, सोबतच जयभीम साहेब, हे वैद्य साहेब यांचे आर्टिकल हे नोकरदार वर्गाना सचेत करणारे असून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी समाजासाठी आपल्या उत्पन्नाचा विसावा भाग गरीब, लोकांच्या प्रगतीसाठी खर्च करा, त्यांना मदत करा, याचे स्मरण करून देणारे आहे. फार छान, तसे सर्व लेख छान आहेत. दैनिक बहुजन सौरभ वाचनीय असतो. मंगल कामना.

– अविनाश टिपले

महाडचा रणसंग्राम प्रेरणादायी इतिहास

इतिहास वाचला तर इतिहास घडविता येतो असे म्हणतात. मग डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी 20 मार्च 1927 रोजी महाडच्या चवदार तळ्यावर समताधिष्ठित बहुजन समाजासाठी सत्याग्रह केला. यंदा या सत्याग्रहाला 99 वर्ष पूर्ण होत आहेत आणि शताब्दी महोत्सवाची सुरवात होत आहे. महाडचा रणसंग्राम हा केवळ पाण्यासाठी नव्हता तो मानवी मूलभूत हक्कांसाठी होता. डॉ. बाबासाहेब त्यावेळी सांगत होते, 'चवदार तळ्याचे पाणी प्यायल्याने आम्ही अमर होऊ अशातला भाग नाही. आजपावेतो चवदार तळ्याचे पाणी प्यायलो नव्हतो तर तुम्ही-आम्ही काही मेले नव्हतो. चवदार तळ्यावर जावयाचे ते केवळ त्या तळ्याचे पाणी पिण्याकरीता जावयाचे नाही. तर इतरांप्रमाणे आम्हीही या समाजातील माणसे आहोत हे सिद्ध करण्याकरिताच त्या तळ्यावर आपणास जावयाचे आहे.' असे अंगावर शहारे आणणारे उद्गार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी 20 मार्च 1927 रोजी चवदार तळ्याच्या ऐतिहासिक सत्याग्रह आंदोलनाच्या वेळी काढले होते. त्याला 20 मार्च 2026 ला 99 वर्षे पूर्ण होत आहेत. शताब्दी महोत्सवी वर्षाची सुरवात होत आहे. पण त्या सत्याग्रहची आंबेडकर अनुयायांनी कोणती प्रेरणा घेतली हा संशोधनाचा विषय आहे. आमच्यात संघटनात्मक कोणता बदल झाला? यांचे आत्मचिंतन आणि परीक्षण करण्याची तयारी आंबेडकरी चळवळीतील नेत्यात, कार्यकर्त्यात आणि अनुयायात असावी. इतिहास वाचला तर इतिहास घडविता येतो असे म्हणतात. मग आम्ही इतिहास घडवितो की भूगोल करतो? डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या क्रांतिकारी विचाराचा जाहीरपणे खुन करणे हा आंबेडकर अनुयायीचा जन्म सिद्ध अधिकार आहे, असेच ते वागतात.14 एप्रिल 1891 ते 06 डिसेंबर 1956 या काळात जे जे ऐतिहासिक कार्य डॉ. भिमराव आंबेडकर यांच्या हातून घडले. त्या त्या दिवसाला आंबेडकरी अनुयायी लाखोच्या संख्येने एकत्र येऊन जाहीरपणे क्रांतिकारी विचाराचा त्याच ठिकाणी खून करून तो उत्सव खूप मोठ्या प्रमाणात साजरा करतात. कारण तो दिवस त्यांच्यासाठी खूप महत्वाचा असतो. कारण त्याच दिवसी गल्लीबोळातील नेत्याचा 8 × 10 चा बॅनर, होर्डींग आणि 10 × 12 चा स्टेज बांधून जनतेला आपली शक्ती दाखविण्याची सुवर्ण संधी मानतात. ती संधी गमवायला कोणीच तयार नसते. या दिवसाचे त्या काळाचे महत्व आज आमच्यासाठी काय आहे. हे आम्हाला विचारण्याचे, सांगण्याचे धाडस कुणी करू नये. आम्हाला आंबेडकर अनुयायी, भक्ता एवढे तुम्हाला त्याचे महत्व कळणार नाही. आमच्या रक्तात आंबेडकरी चळवळ असते. जन्मतःच आम्ही आंबेडकरवादी असतो. 20 मार्चला लाखो लोक महाडला जातात आणि काय करतात? 20 मार्च 1927 चे गांभीर्य कोणत्या गटाच्या नेत्याकडे असते. किंवा नगरा नगरातील मंडळ, महिला मंडळाकडे असतो काय? हे प्रत्येकांने आत्मचिंतन करावे. महाराष्ट्रातील खेड्यापाड्यातील गांवकुसाबाहेर राहणारी महार फक्त महार माणसे महाडला पाणी पिण्यासाठी जाणार नव्हते. तरी डॉ. बाबासाहेबांनी महारांना पिण्याचे पाणी खुले करण्यासाठी महाडचा सत्याग्रह केला आणि महाडचे चवदार तळे अजरामर झाले. ते डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी केलेल्या सत्याग्रहामुळे, महाडच्या चवदार तळ्याच्या ऐतिहासिक सत्याग्रहाला आज 20 मार्च 2026 ला 99 वर्ष पूर्ण होत आहेत. 21 मार्चपासून शताब्दी महोत्सवी वर्षाची सुरवात होत आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आजच्याच दिवशी 20 मार्च 1927 साली चवदार तळ्याचा सत्याग्रह केला आणि तळ्याचे पाणी सर्व मानवजातीसाठी खुले केले. केवळ महार जातीसाठी चवदार तळे नव्हते. डॉ. बाबासाहेबांच्या क्रांतिकारी विचाराने चवदार तळाच्या पाण्याला हात लावताच आग लागली. ती महाडमध्ये सुरु झाली आणि राज्यातून देशभर पसरली. ते क्रांतिकारी वैचारिक संघटन कैशल्य आज कोणत्याही नेत्याकडे नाही. त्या ऐतिहसिक घटनेला 2026 ला 99 वर्ष पूर्ण होत असले तरी नेहमीसारखे कार्यक्रमाचे आयोजन महाडला असणार आहे. लोक एकदिवसाची पिकनिक म्हणून उत्साहात साजरी करणार, काही लोक चवदार तळ्याचे पाणी बॉटलमध्ये भरून घरी घेऊन जातील. त्यातून काय प्रेरणा घेतील? डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी समताधिष्ठित समाजनिर्मिती करण्यासाठीच अहोरात्र प्रयत्न केले. त्याचाच एक भाग म्हणून त्यांनी महाड मुक्कामी चवदार तळे सत्याग्रह आंदोलन केले. डॉ. बाबासाहेबांनी म्हटल्याप्रमाणे हा केवळ पाणी प्राशन करण्याचा हेतू नाही तर समाजात सर्वच माणसे सारखी. अमुक वरच्या जातीचा, तमुक खालच्या जातीचा असा जातीभेद कशाला? डॉ. बाबासाहेबांच्या मते, राजकीय, धार्मिक, सामाजिक व आर्थिक बाबतीत समतेचे तत्त्व लागू करणे म्हणजे समाजरचनेतील नीतीच्या पायावर उभे राहण्यासारखे आहे. परंतु घुबडाला सूर्यप्रकाश सहन होत नाही. त्याप्रमाणे सामाजिक विषमतेमुळे ज्यांना जाती श्रेष्ठता मिरवायला मिळते त्यांच्या जातीभेदावर कुऱ्हाड पडलेली पाहून साहजिकच त्यांचा संताप तीव्र होतो. आजही खेड्यापाड्यातील वातावरण त्याची साक्ष देते. बौद्ध समाजाच्या तरुणाने मराठा समाजाच्या मुलीवर प्रेम केले, त्यांचा खून केला जात आहे. तर काही ठिकाणी संशय आला म्हणून घरात कोंडून निर्दयीपणे मारल्या जाते. एवढे भयानक विष यांच्या मनातील मेंदूत भिनले आहे. त्यातून खेड्यात राहणारे समाज बांधव काही शिकायला तयार नाही. संघटित राहाल तर कोणी अन्याय-अत्याचार करतांना शंभर वेळा विचार करेल. हे 1927 सालीच सांगितले होते, 'खेडे सोडा, शहर गाठा', स्वतःची वसाहत बनवा. त्यातूनच आपले लोकप्रतिनिधी निवडून येतील. पण क्रांतिकारी संदेशातून आंबेडकरी चळवळीचे नेते अनुयायी काही शिकायला तयार नाही. लबाड लांडग्या सोबत मैत्री केली, तर किती दिवस तो जीवदान देईल हा विचार आंबेडकरी विचारांचे लोक करत नसतील तर दिवस ढवळ्या अन्याय-अत्याचार होत राहतील. ज्यांनी ज्याच्या विरोधात लढण्यासाठी संघर्ष करण्यासाठी संघटित होयाला पाहिजे. त्याच्या सोबत दोस्ती करत असतील तर परिणाम काय होतील. किती दिवस डॉ. बाबासाहेबांच्या नावाचा जयजयकार करत राहणार. त्यांनी सांगितलेल्या मार्गाने कधी जाणार, ती जिद्ध, ज्ञान मिळवण्यासाठी कष्ट करण्याची तयारी, त्याग आणि संघर्ष आपल्यासाठी कधी प्रेरणादायी होईल? आज देशात जातीभेदाचा जो काही प्रकार अनुभवयास मिळत आहे.तो अत्यंत निंदनीय आणि संतापजनक आहे. जातीपातीच्या विषारी झाडाला केवळ उच्चवर्णीयांकडूनच खतपाणी घातले जाते, असे म्हणणे चुकीचे ठरेल. जोपर्यंत एका समाजाकडून दुसऱ्या समाजात रोटी-बेटी व्यवहार होत नाही, तोपर्यंत समताधिष्ठ समाजाची निर्मिती अशक्य आहे, असे डॉ. बाबासाहेबांनी सांगितलेले असतांनाही अनेकवेळा बौद्ध आणि नवबौद्ध समाजातील लोकांचा विवाहाच्यावेळी जातीलाच अग्रक्रम असतो. महाडच्या रणसंग्राम भूमीच्या संपूर्ण कोकणात मातृसंस्था आणि पंचायत यातील गावकी भावकीच्या कथा तर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी दिलेल्या तथागत बुद्धाच्या धम्माच्या चैकाटीत न सुटणाऱ्या आहेत. एकीकडे डॉ. बाबासाहेबांचे स्वप्न साकार करायचे असा टेंभा मिरवायचा आणि दुसरीकडे वेळ येताच जाती-पातीला खतपाणी घालायला लावणारी कामे करायची अशी दुटप्पी भूमिका डॉ. बाबासाहेबांना मानणाऱ्या सुशिक्षित वर्गाने सोडून द्यायला हवी. त्यापेक्षा खेड्यातील अज्ञानी, अशिक्षित, असंघटीत कष्टकरी माणूस आंबेडकरी चळवळीकरिता लाख मोलाचा ठरतो. आंबेडकरी चळवळीला मानणाऱ्या समाजाने स्वतःचे आत्मपरिक्षण करून डॉ. बाबासाहेबांनी केलेल्या महाडच्या रणसंग्रामतून योग्य बोध घ्यावा. महाड चवदार तळे म्हणजे पिकनिक पॉईंट नाही, तर एक क्रांतिकारी प्रेरणादायी इतिहासाचे स्मारक आहे. त्यातून प्रेरणा घेऊन संघटित व्हावे की असंघटित म्हणून गटगटात विभागून घ्यावे? महाड चवदार तळ्याच्या सत्याग्रहाला शताब्दी महोत्सवी वर्षात 'एक ओंजळभर पाणी समतेसाठी..' हे अभियान नगरानगरात राबविले पाहिजे. अन्याय-अत्याचारा विरोधात संघर्ष करण्यासाठी संघटित झाले पाहिजे. या सत्याग्रहात ज्यांनी ज्यांनी सहभाग घेतला त्या सर्व ज्ञात, अज्ञात क्रांतिवीर शहीदच्या निष्ठा, त्याग आणि जिद्दीला कोटी कोटी प्रणाम. ■ ■

सागर रामभाऊ तायडे
9920403859

महाड क्रांतीभूमीला वंदन

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर या महामानवाने जगाला समतेचा संदेश दिला. सर्व समान आहेत हे सिद्ध करण्यासाठी त्यांनी महाडच्या चवदार तळ्यावर 20 मार्च 1927 रोजी अभूतपूर्व सत्याग्रह केला. शतकीय वर्षात पदार्पण करणाऱ्या या सत्याग्रहाचा स्मृतिगंध युगानुयुगे अखंड दरवळत राहावा यासाठी हा लेखप्रपंच.

त्या दुपारी अस्पृश्यांनी चवदार तळे चौफेर घेरले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, सहकारी आणि दलित बांधव स्पृश्यांचे तळे जणू ताब्यात घेऊन जलस्पर्श करणार. अस्पृश्यांचे दीन चेहरे त्या स्वच्छ, थंडगार पाण्याकडे आशाळभूतपणे लागलेले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर तळ्याच्या एक एक पायऱ्या उतरू लागले. त्यांच्या मागोमाग शिस्तबद्ध रांगा करून दलित बांधवही तळ्याच्या पायऱ्या उतरत होते. काही क्षणातच इतिहासाचे सुवर्ण पान लिहिले जाणार. समोरचे पाणीही या महामानवाच्या स्पर्शासाठी आसुसलेले. डॉ. बाबासाहेबांनी हळुवारपणे पाण्याला स्पर्श करून ओंजळभर पाणी हाती घेतले. डोळेभरून पाणी क्षणभर पाहिले आणि प्यायला लागले. त्यांच्यासह अन्य बांधवही ओंजळ भरभरून पाणी प्यायला लागले. तळ्यातले पाणी आणि डोळ्यातले पाणी क्षणात एकजीव झाले. हजारो वर्षांत जे घडू शकले नाही ते इथे घडले. तो महामंगल दिवस 20 मार्च 1927चा होता. आज त्या रोमहर्षक प्रसंगाला 100 वर्षे पूर्ण होत आहेत.

एक उच्च विद्याविभूषित हजारो वर्षातून हे साधेच परंतु क्रांतिकारक कार्य घडवतो. मानवी हक्काची मुहूर्तमेढ रोवतो हे साधे काम नव्हते. हा एक अनोखा धर्मसंगर होता. अननुभूत घटना लहान पण महान होती. नागरिकत्वाचे अधिकार, माणूसपणाचे अधिकार स्वतः हिसकावून घेणे ही साधी घटना नव्हती. डॉ. बाबासाहेबांनी यशस्वी केलेला जल धर्मसंगम जातिव्यवस्थेस खूप काही शिकवण देऊन गेला. महाडात एकूण सहा तलाव आहेत. या सर्व तलावात चवदार तळ्याचे महत्त्व आगळेच आहे. तळ्याच्या पायथ्याशी चौदा विहिरी आहेत. पाणी अतिशय गोड असल्यामुळे हा तलाव चवदार जलकुंभ म्हणून परिसरात प्रसिद्ध आहे. चोहीकडून घडीव घाट व पायऱ्या आहेत. तळ्याच्या काठावर हिरवेगार वृक्ष, बांबूची उंच उंच हिरवीकंच झुडुपे, विविध देवालये व तळ्याच्या सभोवताल पुढारलेल्या वर्गातील लोकांची छोटी पण टुमदार घरे. यामुळे या परिसराला अद्वितीय सौंदर्य लाभले आहे. हा विस्तीर्ण जलाशय 525 फूट लांब आणि 300 फूट रुंद आहे. चवदार तळ्याच्या परिसरातच डॉ. बाबासाहेबांचे निष्ठावंत सहकारी सुरबानाना टिपणीस यांचे 'गोविंद निवास' आहे. हे निवास त्याकाळी आंबेडकरी चळवळीचे प्रमुख केंद्र म्हणून नावारूपास आले होते. डॉ. बाबासाहेबांनी या पवित्र वास्तूत अनेकदा वास्तव्य केले. डॉ. बाबासाहेब महाडला आले की नानासाहेबांना भेटत. अनेक वेळा त्यांच्या घरीच बैठका व जेवणखाण होत असे.

25 डिसेंबर 1927 रोजी महाडलाच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी सत्याग्रह परिषद आयोजित केली होती. ही जागा या परिषदेसाठी कशी मिळाली हा एक वेगळाच इतिहास आहे. 20 मार्च 1927 ला महाडात दंगल उसळल्याने दुसऱ्या परिषदेस जागा देण्यास महाडकर तयार नव्हते. अशा बिकटप्रसंगी फत्तेखान देशमुख या मुस्लिम खोताने आपल्या शेतीची जागा सभेसाठी दिली. याच जागेवर 'मनुस्मृती' या ग्रंथाची जाहीर होळी करण्यात आली. योगायोग असा की, आज पन्नास वर्षानंतर त्या जागेवर क्रांतिस्तंभ प्रत्यक्ष उभारण्याचे कामही एक मुस्लिमाच्याच हाताने झाले आहे. महाडला आज जे वैभव प्राप्त झाले आहे त्यात सुरबानाना टिपणीस यांचा सिंहाचा वाटा आहे. महाडला डॉ. बाबासाहेबांचे स्मारक व्हावे अशी अनेक महाडकरांची इच्छा होती. नानासाहेबांनी तेही काम आपल्या सहकाऱ्यांसह पूर्ण केले. कालांतराने 20 जून 1961 रोजी महाडला डॉ. बाबासाहेबांच्या नावाचे कॉलेज सुरू झाले. नानासाहेबांनी अगदी थोड्या अवधीत पैसा गोळा करून कॉलेजची इमारत उभी केली. कॉलेजच्या एक्झिक्युटिव्ह कमिटीचे ते सभासद होते. 1963-64 साली गव्हर्निंग बॉडीचे सदस्य आणि 1971-72 मध्ये संस्थेचे उपाध्यक्ष बनले. तत्पूर्वी सहा महिन्यांपूर्वीच त्यांची संस्थेचे 'विश्वस्त' म्हणूनही नियुक्ती झाली होती. संस्थेच्या व विशेषतः महाड कॉलेजच्या विकासाच्या दृष्टीने त्यांनी अनेक कामे केली. 'महाडला डॉ. बाबासाहेबांचा पुतळा उभारल्याशिवाय मी मरणार नाही' अशी नानासाहेबांनी प्रतिज्ञा केली होती. 1 मे 1977 रोजी महाड चवदार तळे दलित मुक्ती क्रांतीचा नेत्रदीपक सुवर्णमहोत्सव सोहळा पार पडला. त्यानिमित्त डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा पुतळा व क्रांतिस्तंभ दगडी चौथऱ्यावर उभारण्यात आला. हा चौथरा एखाद्या सभामंचकाप्रमाणे मुद्दाम रेड स्टोनमध्ये बांधला आहे. रेड स्टोन आग्रावरून मागविला असून त्याला 'आग्रा-स्टोन' असेही म्हणतात. आत सिमेंट कॉंक्रिट व दगडाचे बांधकाम. त्याच्या सभोवताल शहाबादी फरशीसारखा आग्रा स्टोन बसविला आहे. लाल रंगाचा, चौकोनी आकाराचा, मूळ स्वरूपात एकाच पोजिशनमध्ये कापला आहे. स्तंभाच्या अंतर्यामी अत्यंत महत्त्वाच्या काही वस्तू ठेवल्या आहेत. स्तंभाच्या प्रत्यक्ष दगडी कामासाठी खास मालाड स्टोन मागविण्यात आला. ज्या ठिकाणी मनुस्मृतीचे जाहीररित्या दहन करण्यात आले. त्या ठिकाणी डॉ. बाबासाहेबांचा पुतळा व एक भव्य ऐतिहासिक क्रांतिस्तंभ उभारण्याची कल्पना मांडली गेली. 4 जून 1978 रोजी घनश्याम तळवटकर यांच्याबरोबर भर उन्हात नानासाहेब क्रांतिभूमीवर जाऊन 51 फूट उंचीच्या क्रांतिस्तंभाचे काम दुर्बिणीच्या सहाय्याने निरखून पाहायचे. पुतळा व क्रांतिस्तंभ पाहून 'माझे जीवन यथार्थ झाले' असे ते म्हणायचे.

डॉ. बाबासाहेबांच्या जीवनकार्याचा संक्षिप्त इतिहास असणारा ताम्रपट व डॉ. बाबासाहेबांच्या पवित्र अस्थीचा करंडक घनश्याम तळवटकर यांनी अत्यंत भावपूर्ण मनोवस्थेत आत ठेवली. तत्पूर्वी या पवित्र अस्थींचे दर्शन महाडकरांना घडावे म्हणून त्या चांदीच्या एका छोट्याशा सुंदर व नक्षीदार करंडात क्रांतीस्तंभाला लागूनच एका टेबलावर ठेवल्या होत्या. त्याच्या शेजारी ताम्रपट व इतर पंचधातूंच्या वस्तूही होत्या. असंख्य महाडकरांनी व डॉ. बाबासाहेबांच्या अनुयायांनी अत्यंत मनोभावे या सर्व वस्तूंचे विशेषतः पवित्र अस्थींचे दर्शन घेतले. क्रांतिस्तंभाचे कॉन्ट्रॅक्टर सुप्रसिद्ध अहिय्या ॲण्ड कंपनीचे मालक आहेत. क्रांतीभूमीवर उभे राहून पश्चिमेकडे पाहिल्यास गांधारपाले येथील प्राचीन बौद्ध लेण्यांच्या मालिकेचे विहंगम दर्शन घडते. ज्या राजाने ती लेणी कोरून घेतली त्याच्या नावाचा शिलालेख लेण्याच्या एका भिंतीवर कोरलेला आहे. पूर्णतेस पोहोचलेल्या राजा कंभोज विष्णुपलिताचे वास्तव्य स्थान असलेले लहान देऊळ आणि आठ गुंफा, दोन्ही बाजूकडील दोन कुंडे अर्पण केली. त्या राजाची ही स्तुत्य देणगी आहे. यासोबतच भव्यदिव्य डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संग्रहालय पाहून मन मोहरून जाते. पुढच्या वर्षी महाड चवदार तळे सत्याग्रहाला 100 वर्षे पूर्ण आहेत. जगाच्या इतिहासात अजरामर झालेला 20 मार्च हा दिवस एखाद्या सणासारखा आंबेडकर अनुयायांनी साजरा करावा. शासनाने चवदार तळ्याचे डाक तिकीट जारी करावे. निबंधस्पर्धा, परिसंवाद आयोजित करून डॉ. बाबासाहेबांच्या महान कार्याला विनम्र अभिवादन करावे हीच अपेक्षा. ■ ■

मिलिंद मानकर
मो. 8177866397

महाड ते संविधान न संपलेला प्रवास...

20 मार्च 1927 हा दिवस भारतीय सामाजिक इतिहासातील अत्यंत महत्त्वाचा टप्पा ठरला. याच दिवशी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी महाड येथे चवदार तळ्यावर सत्याग्रह करून अस्पृश्यतेच्या अन्यायकारक प्रथेला थेट आव्हान दिले होते. हा संघर्ष केवळ पाण्याच्या हक्कासाठी नव्हता, तर तो माणूस म्हणून जगण्याच्या मूलभूत अधिकारांसाठी होता.'हा संघर्ष पाण्यासाठी नाही, तर मानवी हक्कांसाठी आहे,' या त्यांच्या विचारांनी संपूर्ण चळवळीला एक दिशा मिळाली. या एका कृतीने अस्पृश्य समाजाच्या स्वाभिमानाची ज्योत प्रज्वलित झाली आणि सामाजिक समतेच्या लढ्याला नवी ऊर्जा मिळाली. आज, या ऐतिहासिक घटनेला 99 वर्षे पूर्ण होत असून, 2027 मध्ये या सत्याग्रहाची शताब्दी साजरी होणार आहे. त्यामुळे 2026 हे वर्ष 'समता शताब्दी वर्ष' म्हणून साजरे व्हायला पाहिजे. भारतीय लोकशाहीची ताकद ही केवळ निवडणुकांमध्ये नाही, तर ती प्रत्येक नागरिकाला मिळणाऱ्या समान हक्कांमध्ये आहे. मात्र, या समतेच्या विचारामागे दीर्घ संघर्षाची परंपरा आहे. 20 मार्च हा दिवस आपल्याला त्या ऐतिहासिक घटनेची आठवण करून देतो. महाड सत्याग्रह जिथे पाण्याच्या एका थेंबासाठी उभा राहिलेला संघर्ष पुढे घटनात्मक समतेचा पाया बनला. महाड येथील चवदार तळे हे त्या काळी केवळ पाण्याचे ठिकाण नव्हते, तर ते सामाजिक भेदभावाचे प्रतीक बनले होते. अस्पृश्य मानल्या गेलेल्या समाजाला या सार्वजनिक तळ्यावरून पाणी घेण्याचा अधिकार नव्हता. या अन्यायाविरुद्ध डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या नेतृत्वाखाली 1927 मध्ये पाच हजार अनुयायांनी एकत्र येऊन सत्याग्रह केला होता. हा क्षण केवळ पाणी पिण्याचा नव्हता, तर तो माणूस म्हणून स्वतःची ओळख सिद्ध करण्याचा होता. या सत्याग्रहानंतर काही महिन्यांतच रायगडाच्या पायथ्याशी मनुस्मृती दहन करण्यात आली. ही कृती केवळ प्रतिकात्मक नव्हती, तर ते अन्यायकारक सामाजिक व्यवस्थेविरुद्धचे उघड बंड होते. महाडने केवळ हक्कांची मागणी केली नाही, तर अन्यायकारक परंपरांनाही आव्हान दिले होते. महाडचा हा संघर्ष भारतीय समाजव्यवस्थेला एक कठोर प्रश्न विचारणारा होता, 'मानवतेपेक्षा मोठी कोणतीही व्यवस्था असू शकते का?' या प्रश्नाचे उत्तर पुढे भारताने भारतीय संविधान स्वीकारताना दिले. संविधानाने कलम 14, कलम 15 आणि कलम 17 च्या माध्यमातून समता, भेदभावविरोध आणि अस्पृश्यतेचे उच्चाटन यांची हमी दिली. यामागे महाडसारख्या संघर्षांची ठाम पार्श्वभूमी होती. आज 20 मार्च हा दिवस साजरा करताना आपण एक आत्मपरीक्षण करणे आवश्यक आहे. कायद्याने समता मिळाली असली, तरी सामाजिक वास्तवात ती पूर्णतः रुजली आहे का? अजूनही पाणी, जमीन, शिक्षण, आरोग्य आणि सन्मान या मूलभूत बाबींमध्ये विषमता दिसून येते. ग्रामीण भागात पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतांवर वाद, महानगरामधील झोपडपट्ट्यांतील पाणीटंचाई आणि सामाजिक स्तरांमध्ये अदृश्य भेदभाव ही वास्तविकता आजही बदललेली नाही. डिजिटल युगातही 'डिजिटल डिव्हाईड' ही नवी विषमता निर्माण होत आहे. शिक्षण, तंत्रज्ञान आणि संधी यामध्ये असलेली तफावत ही आधुनिक महाडचे एक नवीन रूप मानले जाऊ शकते. त्यामुळे समतेचा लढा केवळ सामाजिकच नाही, तर आर्थिक आणि तांत्रिक स्तरावरही लढावा लागणार आहे. महाडचा संदेश आजही तितकाच स्पष्ट आहे. हक्क केवळ कागदावरच नव्हे, तर प्रत्यक्ष जीवनमानात सुद्धा मिळाले पाहिजेत. संविधानाने दिलेली समता ही केवळ अधिकार नसून जबाबदारीही आहे. समाजातील प्रत्येक घटकाने भेदभावाच्या विरोधात उभे राहणे, विज्ञाननिष्ठ विचार स्वीकारणे आणि बंधुतेची भावना जपणे हीच खरी महाडच्या क्रांतीला आदरांजली ठरेल. आजच्या पिढीने महाडकडे केवळ इतिहास म्हणून पाहू नये, तर तो एक जिवंत मार्गदर्शक म्हणून स्वीकारावा. शाळा-कॉलेजांमध्ये, कार्यस्थळांवर आणि समाजात जिथे अन्याय दिसेल तिथे आवाज उठवणे हीच खरी घटनात्मक निष्ठा आहे. 20 मार्च हा केवळ स्मरणाचा दिवस नाही, तर समतेच्या लढ्याला नवी दिशा देण्याची संधी आहे. 'महाड ते संविधान' हा प्रवास अजूनही संपलेला नाही. तो आपल्या कृतीतून पुढे चालू ठेवायचा आहे. समता, स्वाभिमान आणि मानवी हक्कांचा हा लढा आजही तितकाच महत्त्वाचा आहे. चवदार तळ्याचा संदेश आपल्याला आठवण करून देतो की समाज खऱ्या अर्थाने प्रगत होतो तो समतेच्या पायावरच. ■ ■

रवींद्र दांडगे
94045 45238

सम्राट अशोक जीवन चरित्र परीक्षेला उत्स्फूर्त प्रतिसाद

3 केंद्रावर 141 विद्यार्थ्यांनी दिली परीक्षा

अमरावती : संडे मिशन विहार आणि बुद्ध जयंती उत्सव समिती, अमरावती यांच्या संयुक्त विद्यमाने सम्राट अशोक जयंतीचे औचित्य साधून महाराष्ट्रात पहिल्यांदाच अमरावती जिल्ह्यात सम्राट अशोक यांच्या जीवनावर आधारित वस्तुनिष्ठ परीक्षा घेण्यात आली. भारत देशाचा महान चक्रवर्ती सम्राट अशोक यांचा इतिहास उपेक्षेच्या बंद दाराआड खितपत पडला आहे. त्यामुळे देवांनांपिय, पियदस्सी, चक्रवर्ती, प्रजाहितदक्ष, सर्वधर्मसमभावाची पहिल्यांदा शिकवण देणारा व जगात पहिल्यांदा भगवान बुद्धांच्या 4 स्थळांची धम्मयात्रा सुरू करणारा असा राजा सम्राट अशोक यांचा इतिहास व त्यांचे कार्य यांचा परिचय सर्वांना व्हावा या उद्देशाने या परीक्षेचे आयोजन सिद्धार्थ बुद्ध विहार, फ्रेजरपुरा; लुंबिनी बुद्ध विहार तपोवन व करुणा बुद्ध विहार माहुली जहांगीर येथे करण्यात आले होते. अ गटातून 49 आणि ब गटातून 92 विद्यार्थ्यांनी परीक्षा दिली, त्यात 10 वर्षांच्या मुलापासून ते 80 वर्षांच्या वृद्धांपर्यंत परीक्षार्थी होते. या परीक्षेचे संयोजक, नियंत्रक प्रा. डॉ. कमलाकर गोवर्धन व आयोजक अवधूतराव मकेश्वर हे होते. परीक्षेच्या यशस्वितेसाठी संडे मिशनचे अशोक मेश्राम, बुद्ध जयंती उत्सव समितीचे सुनील रामटेके, तसेच सुधाकर बेलसरे, अशोकराव गडलिंग, दिलीप मसाने, प्रा.एस. कुमार मेश्राम, नंदकुमार घोडेस्वार, नाटयकर्मी रत्नाकर सिरसाट, निरंजन शेंडे, सुरेश मोहोड, राहुल गजभिये, सुकुमार खंडारे, भंते सिलवंसालंकार, पूजा वानखडे, अजय रामटेके, सीमा कांबळे, अनिता मेश्राम, मीना डोंगरे, आर्या केसकुंडलिका यांनी अथक परिश्रम घेतले. शेवटी परीक्षा नियंत्रक प्रा. डॉ. कमलाकर गोवर्धन व अवधूतराव मकेश्वर यांनी परीक्षेला बसलेल्या सर्वांचे आभार मानले.

पत्रकारितेला धनिक व सत्ताधाऱ्यांचे ग्रहण : भुपेंद्र गणवीर

नागपूर : बातमी वस्तू बनली. सत्य व्यापार बनला. राजकीय दबावात पत्रकारितेला सेवाभावाचा विसर पडला. ती सत्तेची बटिक बनली. चौथ्या स्तंभ खिळखिळा झाला. परिणामी लोकशाही कोसळण्याच्या मार्गावर आहे. या स्थितीत संविधान प्रेमी, स्वाभिमानी नागरिकांनी पुढे यावे. समता व सामाजिक न्यायासाठी सरकारच्या चुकीच्या धोरणांच्या विरोधात आवाज उचलावा, असे आवाहन ज्येष्ठ पत्रकार भुपेंद्र गणवीर यांनी केले. नागरिक समूहतर्फे मनिष नगरात 387 व्या धम्म संगोष्ठीचे आयोजन करण्यात आले होते. अध्यक्षस्थानी सेवानिवृत्त बँक अधिकारी श्रीराम बन्सोड होते. या कार्यक्रमात प्रमुख वक्ते म्हणून भुपेंद्र गणवीर होते. ते लोकशाहीचा चौथा स्तंभ आणि आजचे वास्तव या विषयावर बोलत होते. सभागृह महिला-पुरुषांनी खचाखच भरला होता. गणवीर पुढे म्हणाले, लोकशाही संविधानाचा आत्मा आहे. तर शोषित, पिडित, वंचितांचे न्याय व अधिकारांचे शस्त्र आहे. त्यामुळे लोकशाहीला जपणे व टिकविणे. पत्रकारांसोबतच आपले सर्वांचे कर्तव्य आहे. ते पुढे म्हणाले. अजात शत्रू या राजाने आक्रमण करून वैशाली ताब्यात घेतली. तेव्हा लोकशाही संपून राजेशाही आली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी पुनश्च संविधानाच्या माध्यमातून भारतात लोकशाही आणली.अन् ती सुरक्षित राहील. यासाठी संविधानात व्यवस्था केली. तिला टिकविण्याची जबाबदारी विधीमंडळ, कार्यपालिका आणि न्यायपालिकेवर सोपविली. या तिघांपैकी कोणताही स्तंभ चुकला. तर एक-दुसऱ्याला दोषी धरण्याची व्यवस्था केली. सभेची सुरुवात दादाराव बनसोड यांच्या धम्मगीताने झाली. कविता तारकेश्वर पिल्लेवान यांनी अल्पोपहाराची व्यवस्था सांभाळली. संचालन पंचशीला बनकर आणि आभार नरेश धोपटे यांनी व्यक्त केले. सभेला अनेक गणमान्य व्यक्ती उपस्थित होते.

सडक अर्जुनी येथे ध्यान व धम्मप्रशिक्षण शिबीराची सांगता

सडक अर्जुनी : येथील एस. चंद्रा महिला महाविद्यालयात येथे पाच दिवसीय ध्यान व धम्मप्रशिक्षण शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. नागपूर येथील त्रिरत्न बौद्ध महासंघ केंद्राचे धम्मचारी रत्नदेव यांनी सिगालवाद सुत्त या विषयाचे अत्यंत सुस्पष्ट आणि व्यवहारिक स्पष्टीकरण या शिबीरातील सकाळच्या सत्रामध्ये केले व शिबीराचे नेतृत्व केले. मनुष्याची लोभ, द्वेष, अज्ञान, आळस व भितीची मानसिक प्रवृत्ती हीच सर्व दुर्गुणांचे कारण आहे. माणसाची ही प्रवृत्तीच त्याच्या सर्व व्यवहारांचे नियंत्रण करीत असते. आई-वडिलांची सेवा, आई - वडिलांची कर्तव्ये, पती - पत्नीची कर्तव्ये, मालक व नोकराची कर्तव्ये, गुरु - शिष्याची कर्तव्ये, योग्य व अयोग्य मित्र, खऱ्या मित्राची कर्तव्ये या विषयांवर भ. बुद्धांनी सिगाल नावाच्या युवकाला केलेल्या उपदेशाचे विस्तृत व व्यवहारिक विवेचन तसेच आजच्या आधुनिक परिस्थितीत या विषयांचे स्वरूप कसे आहे ? त्यांचे काय महत्व आहे ? त्यांचे आचरण केले तर आपले जीवन कसे सुखद होईल याचे विस्तृत विवेचन अगदी साध्या सोप्या भाषेत धम्मचारी रत्नदेव यांनी केले. शिबीरामधे या व्यतिरिक्त आनापान सती व मेत्ता भावना या ध्यानांचे प्रशिक्षण देऊन प्रत्यक्ष सराव करण्यात आला. गटचर्चा, प्रश्नोत्तरे, संपर्क सराव, चलीत ध्यान इ. प्रेरणादायक सत्रांचे सुद्धा आयोजन करण्यात आले होते. सर्व शिबीरार्थिंनी सर्वच सत्रांमधे हिरीरीने भाग घेतला. सिगालवाद सुत्तातील शिकवणीनुसार आमच्या जीवनात परिवर्तन करण्याची प्रेरणा आम्हाला मिळाली. आम्ही पुन्हा अशा धम्म शिबीरात सहभागी होऊ असे शिबीरार्थिंनी आपल्या मनोगतातून व्यक्त केले. गोंदिया जिल्ह्यातील विविध गावांमधून तसेच लाखनी, बालाघाट, नागपूर, मौदा इ. विविध ठिकाणांतून सुमारे 130 स्त्री-पुरुष व युवक-युवतींनी शिबीरात सहभाग घेतला. एस. चंद्रा महिला महाविद्यालयाचे संचालक अजय लांजेवार यांनी दरवर्षीप्रमाणे याही वर्षी शिबीरासाठी महाविद्यालय उपलब्ध करून दिले व आर्थिक सहकार्य केले. प्राचार्या रिता खोब्रागडे यांनी शिबीराचे उद्घाटन केले. शिबीरामध्ये सहकार्य करण्यासाठी नागपूर येथील धम्मचारिणी ज्ञानज्योती, अमृतागणी व अमोघसारा तसेच धम्मचारी वीरबोधी व मंजुदीप प्रमुख्याने उपस्थित होते. त्रिरत्न बौद्ध महासंघ, गोंदिया शाखेचे धम्मचारी निर्मलज्ञान, अनोमकुमार, अमोघकुमार, अश्वघोष व सर्व धम्म साहाय्यक व धम्ममित्रांनी या धम्म शिबीराचे आयोजन केले व त्यासाठी परिश्रम घेतले.

महत्वाचे

स्वस्त धान्य दुकान वाटप प्रक्रिया पुन्हा सुरू करण्याची मागणी

नागपूर : राष्ट्रवादी काँग्रेस पार्टी सहकार सेलचे महाराष्ट्र राज्य उपाध्यक्ष तसेच नागपूर जिल्हा राशन दुकानदार सेलचे अध्यक्ष कपिल नारनवरे यांच्या नेतृत्वाखालील शिष्टमंडळाने आज उपायुक्तांची भेट घेऊन स्वस्त धान्य दुकान वाटप प्रक्रिया तातडीने पुन्हा सुरू करण्याची मागणी केली. शिष्टमंडळाने सादर केलेल्या निवेदनात नमूद करण्यात आले की, वाढत्या लोकसंख्येचा विचार करून शासनाने नवीन स्वस्त धान्य दुकाने सुरू करण्यासाठी जाहीरनामा काढला होता. त्यानुसार अर्जांचे वितरणही सुरू झाले होते. मात्र, कोणतीही पूर्वसूचना किंवा स्पष्ट कारण न देता ही प्रक्रिया अचानक थांबवण्यात आली आहे. या निर्णयामुळे नवीन दुकानांच्या प्रतीक्षेत असलेल्या इच्छुक अर्जदारांमध्ये नाराजीचे वातावरण निर्माण झाले असून, सामान्य जनतेवर अन्याय होत असल्याची भावना शिष्टमंडळाने व्यक्त केली. शासनाने ही प्रक्रिया पारदर्शक पद्धतीने आणि त्वरित पुन्हा सुरू करावी, अशी ठाम मागणी कपिल नारनवरे यांनी यावेळी केली. या प्रसंगी संजय झोडापे, भोजराज बोंद्रे, रामेश्वर येणे, हिम्मत कांबळे, संगीता ठाकरे, सुनंदा सोनवणे यांसह राष्ट्रवादी काँग्रेसचे अनेक पदाधिकारी व कार्यकर्ते मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

बसपा तर्फे आज महाड क्रांतीदिन

नागपूर : सार्वजनिक पानवठ्यावर अस्पृश्यांना नसलेला पाणी पिण्याचा मानवी हक्क प्रस्थापित करण्यासाठी भारतीय संविधानाचे शिल्पकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी 20 मार्च 1927 रोजी महाड येथील चवदार तळ्याचे पाणी पिऊन सत्याग्रह केला. त्या दिवसाच्या 99 व्या स्मृतीप्रित्यर्थ 'कही हम भूल ना जाये' या बसपाच्या राष्ट्रीय अभियानांतर्गत 20 मार्च रोजी सकाळी 11 वाजता संविधान चौकात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना अभिवादन करण्यात येईल. बसपाच्या प्रदेश, जिल्हा, शहर, विधानसभा, सेक्टर व बूथ स्तरावरील आजी-माजी पदाधिकारी, कार्यकर्ते व हीतचिंतकांनी उपस्थित रहावे असे आवाहन महाराष्ट्र प्रदेश बसपाचे मीडिया प्रभारी उत्तम शेवडे यांनी केले आहे.

'महाज्योती' वरील 190 कोटींच्या घोटाळ्याचे आरोप निराधार : संस्थेचे स्पष्टीकरण

नागपूर : महात्मा ज्योतिबा फुले संशोधन व प्रशिक्षण संस्था (महाज्योती) विरोधात करण्यात येत असलेले 190 कोटी रुपयांच्या कथित घोटाळ्याचे आरोप पूर्णपणे निराधार व दिशाभूल करणारे असल्याचे संस्थेकडून स्पष्ट करण्यात आले आहे. संस्थेने दिलेल्या माहितीनुसार, सर्व कामकाज शासनाच्या नियमांनुसार पारदर्शक पद्धतीने केले जात असून कोणतीही आर्थिक किंवा प्रशासकीय अनियमितता झालेली नाही. कौशल्य विकास कार्यक्रमांतर्गत सेक्टर स्किल कौन्सिलसोबत केलेले करार हे शासकीय धोरणांनुसारच असून त्यात कोणताही गैरप्रकार नसल्याचे सांगण्यात आले. तसेच प्रशिक्षण प्रक्रिया, विद्यार्थ्यांची निवड, मूल्यमापन आणि देखरेख ही सर्व प्रणालीबद्ध व तंत्रज्ञानाधारित पद्धतीने केली जाते. संस्थेचे नियमित लेखापरीक्षण होत असून CAG मार्फतही तपासणी केली जाते. दरम्यान, यूपीएससी 2025 मध्ये महाज्योतीच्या 32 विद्यार्थ्यांनी यश मिळवले असून हजारो विद्यार्थ्यांना रोजगार व स्वयंरोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून दिल्याचा दावा संस्थेने केला आहे. महाज्योतीविरोधातील आरोप हे संस्थेची प्रतिमा मलिन करण्याचा प्रयत्न असल्याचेही संस्थेकडून नमूद करण्यात आले.

स्मृतिशेष प्रा. रणजित मेश्राम यांना आदरांजली

नागपूर : महाराष्ट्र राज्य कास्ट्राइब कर्मचारी कल्याण महासंघ आणि राष्ट्रीय संयुक्त मोर्चा, संविधान परिवार, दै. बहुजन सौरभ, संथागार फाउंडेशन, समता सैनिक दल, भारतीय बौद्ध महासभा, आशागट प्रवर्तक संघटना, धम्मसंगोष्ठी परिवार, राष्ट्रीय एकता आंदोलन व इतर सामाजिक संघटना द्वारा 14.03.2026 ला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कॉन्फरन्स हॉल नागपूर येथे अरुण गाडे यांच्या अध्यक्षतेखाली आदरांजली कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. याप्रसंगी भंते नाग दीपांकर सदस्य डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्मारक समिती दीक्षाभूमी नागपूर, प्रा. संध्या राजुरकर, उषा बौद्ध, प्रा. डॉ. रमेश पिसे, इंजी पद्माकर गणवीर, प्रा. डॉ. सरोज आगलावे, कॉम. राजेंद्र साठे आणि डॉ. एम.एस. जांभूळे, हे विशेष अतिथी होते. प्रा. संध्या राजुरकर यांनी आदरांजलीपर भाषणात म्हटले की, प्रा. रणजित मेश्राम यांचेकडे अथांग ज्ञानाचा भंडार होता. त्यांनी जीवनाच्या शेवटपर्यंत आंबेडकरी विचारधारेचा प्रचार व प्रसार केला. विविध संघटनांनी त्यांच्या विचारांचा जागर करायला पाहिजे. बहुजन सौरभ सहकार्य करेल. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष गाडे यांनी आपल्या भावना व्यक्त करतांना सांगितले की प्राध्यापक रंजीत मेश्राम यांच्या गेल्यामुळे आंबेडकरी समाजाला फार मोठे नुकसान झाले आहे. भंते नागदिपांकर, प्रा. डॉ. रमेश पिसे, सरोज आगलावे, पद्माकर गणवीर, राजेंद्र साठे व डॉ. एम.एस. जांभुळे यांनी प्रा. रणजित मेश्राम यांच्या विषयी भावना व्यक्त केल्या. तसेच उपस्थितांपैकी नंदा पंचभाई, सुनंदा रायपुरे, अपेक्षा दीवान, डॉ. अरुण बहादुरे, संजय सायरे, शामराव हाडके, डॉ. सुनंदा जुलमे, शिल्पा मकेश्वर इ. त्यांच्या संघटनाद्वारे आदरांजलीपर भाषणे दिली. सुरवातीला संथागार फाउंडेशन टीमद्वारा वंदना घेण्यात आली. त्यात मंगला जांभुळे, संध्या वारके, नंदा पंचभाई, पद्मा बहादूरे, शिल्पा मॅकेश्वर यांनी भाग घेतला. सुप्रसिद्ध कवी व नाटककार शालिक जिल्हेकर यांनी प्रास्ताविक केले व प्रा. राहुल मुन यांनी संचालन केले. आदरांजली सभेला प्रा. भिमराव गायकवाड, निलेश पाटील, नागेश वाहुरवाघ, माया थोरात, श्रीकांत बुलकुंडे, दामोदर लांजेवार, रवी सहारे प्रतिभा सहारे, पदमा बहादुरे, ॲड. सुकेशनी गेडाम, जयप्रकाश बोधी, मिरा मदनकर, प्रा. कैलास खोंडे, पल्लवी खोंडे, सिद्धार्थ मेश्राम, इ. अविनाश कठाणे, किशोर वासनिक, दिलीप पवार, दिनकर मदनकर, एस.एस. गजभिये, राहूल महाकाळे, दिनेश भोरे, जी.एन. कांबळे, डॉ. त.वि. वासनिक इ. व अनेक संघटनेचे पदाधिकारी, कार्यकर्ते हजर होते.

देहदान, अवयव दान हा विषय अभ्यासक्रमात समाविष्ट करावा...

एस.एन.डी.टी. महिला विद्यापीठात डॉ. सुशील मेश्राम यांचे प्रतिपादन

नागपूर : भारतात आज अवयव दानाचे प्रमाण फक्त 0.28टक्के ऐवढे कमी आहे. कारण याबाबत समाजात खूप अज्ञान आहे. देहदान अवयव दानाच्या संदर्भातील भ्रम, भिती व अंधश्रद्धा दूर करून देहदान, अवयव दानाचे वास्तव समाजाच्या लक्षात आणून द्यायचे असतील तर हा विषय सर्व विषयाच्या अभ्यासक्रमात समाविष्ट करण्याची नितांत गरज आहे. त्यामुळे अभ्यास मंडळावर काम करणाऱ्या मंडळींनी याचा विचार केला पाहिजे असे आवाहन देहदान समिती मेडिकल कॉलेज, नागपूरचे प्रा. डॉ. सुशील मेश्राम यांनी केले. नाथीबाई दामोदर ठाकरसी महिला विद्यापीठ, मुंबई येथे मानसशास्त्र विभाग व अंतर्गत गुणवत्ता हमी कक्ष यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आलेल्या 'देहदान, अवयव दान - भ्रम आणि वास्तव' या विषयावर प्रमुख वक्ते म्हणून ते बोलत होते. पुढे बोलतांना ते म्हणाले की, देहदान अवयव दान हा मनुष्य जगविणारा विषय आहे. यावेळी मानसशास्त्र विभागाचे विभागप्रमुख व एस.एन. डी.टी. विद्यापीठाच्या मानव्य विद्या शाखेचे अधिष्ठाता प्रा. डॉ. निलेश ठाकरे यांनी सुद्धा देहदान अवयव दानाचे मानवी जीवनातील महत्व प्रतिपादन केले. ते म्हणाले की, हा आपल्या देशातील नागरिकांच्या जीवन मरणाचा प्रश्न आहे. जनजागृती करण्यासाठी आम्ही सुद्धा कटिबद्ध आहोत. आम्ही आमच्या विद्यापीठात वेगवेगळ्या विषयांच्या अभ्यासक्रमात देहदान अवयव दान या विषयाला समाविष्ट करण्याचा प्रयत्न करू. देशाप्रती असलेले आपले उत्तर दायित्व पूर्ण करण्यासाठी आम्ही सुद्धा प्रयत्नरत राहू असे प्रतिपादन डॉ. निलेश ठाकरे यांनी केले. कार्यक्रमाला डॉ. उज्वला चक्रदेव, डॉ. प्रज्ञा वाकपैंजण तसेच विविध विभागाचे विभागप्रमुख, प्राध्यापक, प्राध्यापिका व विद्यार्थीनी मोठ्या संख्येने उपस्थित होत्या. संचालन डॉ. रेखा चव्हाण यांनी व आभार प्रदर्शन डॉ. सुभाष चव्हाण यांनी केले.

जागतिक महिला दिनानिमित्त नागपुरात, स्त्री हक्कांच्या जागरची रॅली व प्रबोधन

नागपूर : जागतिक महिला दिनाच्या औचित्याने क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले व क्रांतीसूर्य महात्मा जोतिबा फुले यांच्या पुतळ्यास पुष्पहार अर्पण केला. कष्टमय आयुष्यातून मार्ग काढत स्वतःचे अस्तित्व तयार केलेल्या तरन्नुम अन्सारी व सोनाली ढाकणे यांच्या हस्ते पुष्पहार अर्पण करून कार्यक्रमाचे उद्घाटन केले. विचारांचा जागर, संविधानिक मूल्यांची जनजागृती व महिला सक्षमीकरणाचा संदेश समाजापर्यंत पोहोचविण्याच्या उद्देशाने कॉटन मार्केट येथे सावित्रीबाई फुले यांच्या पुतळ्यापासून गांधीसागर तलावापर्यंत रॅलीचे आयोजन व रॅलीत घोषणा व प्लायकार्ड व पत्रकद्वारे जनजागृती केली. रॅलीनंतर गांधीसागर तलाव परिसरात सांस्कृतिक कार्यक्रम, पथनाट्य, प्रेरणादायी गीते, पोवाडे तसेच विविध सामाजिक, शैक्षणिक व प्रबोधनात्मक उपक्रम घेतले व समाजातील महिलांवरील अत्याचार, महिला सुरक्षा यंत्रणा, समान हक्क, शिक्षण, सामाजिक न्याय व संविधानिक अधिकार याबाबत समाजभान निर्माण करून जागृतीचा संदेश विविध माध्यमांतून समाजापर्यंत पोहचविणे हा प्रमुख उद्देश होता. हा कार्यक्रम संविधान जागर अभियान संविधानिक महिला संघ, सत्यशोधक संविधानिक महिला संघटना ओबीसी महिला महासंघाच्या पुढाकाराने घेतला. याप्रसंगी डॉ. नितीन राऊत यांनी सदिच्छा भेट दिली व जागतिक महिला दिनाच्या शुभेच्छा दिल्यात. बुद्धविहार समन्वय समितीचे अध्यक्ष अशोक सरस्वती यांनी शुभेच्छा व्यक्त केल्या. ॲड. सुषमा भड यांनी प्रास्ताविक केले तसेच डॉ. सरोज आगलावे यांनी कार्यक्रमाचा उद्देश सांगितला व वर्षभर स्त्री हक्काचा जागर करण्याचे आवाहन केले. शहरातील विविध सामाजिक, महिला व प्रबोधनात्मक संघटनांचे पदाधिकारी अंजली गुडधे, ॲड. समीक्षा गणेशे, बेनझीर खान, मृणालिनी दहीवाडे, ॲड. रेखा बारहाते, बाबा बिडकर, वंदना धाबर्डे, सचिन मुन, मनिष वानखेडे, देवानंद बडगे, कृषा नगरकर, स्वप्नील फुसे उपस्थित होते व त्यांच्या टीमद्वारे गाणी, नाटक, डान्स असे उपक्रम सादर केले. संचालन ॲड. मोनाली अपर्णा यांनी तर अर्चना बरडे यांनी आभार मानले. आयोजकांमध्ये विविध संस्था, संघटना सहभागी झाले होते.

डॉ. विनोद गजघाटे, डॉ. आर्यन गजघाटे, श्रावणी गजघाटे यांचा राज्याचे मुख्यमंत्री करणार सन्मान

डॉ. विनोद गजघाटे यांच्या संस्थेला महाराष्ट्र शासनाचा पुरस्कार घोषित

नागपूर : भारताच्या राज्यघटनेतील अनुच्छेद 74 नुसार डॉ. विनोद गजघाटे, संस्थापक अध्यक्ष एकात्मता सामाजिक शिक्षण मंडळ द्वारा संचालित मधुर व्यसनमुक्ती उपचार व पुनर्वसन केंद्र संस्था मागील 25 वर्षापासून व्यसनमुक्तीचे कार्य अविरत पणे उपचार व पुनर्वसनाचे कार्य करीत आहे, समाजात जनजागृती निर्माण करणे, व्यसनमुक्ती अभियान, नशा मुक्त अभियान, समुपदेशन तसेच मार्गदर्शन करणे आणि समाजहितासाठी निरंतर कार्य करत आहे. याची दखल महाराष्ट्र शासनाने या आधी 2016 मध्ये डॉ. विनोद गजघाटे यांना सन्मानित केले होते. आता त्याच निरंतर कार्यासाठी एकात्मता सामाजिक शिक्षण मंडळ या संस्थेचे सचिव डॉ. आर्यन गजघाटे आणि संस्था कोषाध्यक्ष श्रावणी गजघाटे आणि प्रकल्प अधिकारी पूनम ब्राह्मणकर यांचा दि. 26 मार्चला

यशवंतराव चव्हाण सभागृह, नरिमन पाईंट मुंबई येथे महाराष्ट्र शासनाचा सामाजिक न्याय व विशेयहाय्य विभागाकडून दिला जाणारा 'राष्ट्रपिता महात्मा गांधी राज्यस्तरीय व्यसनमुक्ती सेवा पुरस्कार' राज्याचे मुख्यमंत्री करणार आहे. या प्रतिष्ठित पुरस्कारासाठी डॉ. विनोद गजघाटे एकात्मता सामाजिक शिक्षण मंडळ व्दारा संचालीत मधुर व्यसनमुक्ती उपचार व पुनर्वसन केंद्र नागपूरची निवड झाल्याची अधिकृत घोषणा शासन निर्णयाद्वारे करण्यात आली आहे. संस्थेच्या कार्याची शासनाने घेतलेली ही दखल आमच्यासाठी मोठा सन्मान आहे. या कार्यात मला साथ देणाऱ्या संस्थांचे पदाधिकारी डॉ. आर्यन गजघाटे, ॲड. श्रावणी गजघाटे, संस्थापक अध्यक्ष डॉ. विनोद गजघाटे तसेच मधुर व्यसनमुक्ती केंद्राचे पदाधिकारी पूनम ब्राह्मणकर, सर्व मित्रपरिवार, सहकारी, कुटुंबीय आणि समाजातील ज्येष्ठांचे आम्ही मनःपूर्वक आभार मानतो. विशेष आभार ज्याने/तिने नेहमीच माझ्या सामाजिक कार्यात साथ दिली, प्रत्येक अडचणीत धीर दिला आणि मला पुढे जाण्यासाठी प्रेरणा दिली. तिच्या प्रेम, विश्वास आणि पाठिंब्यामुळेच संस्था समाजासाठी हे कार्य करू शकली. हा सन्मान संस्थेच्या पदाधिकाऱ्यांना आणि कर्मचाऱ्यांना आणि आपल्या सर्वांचा आहे. ज्यांनी तण, मन, धनाने सहकार्य केले आणि यापुढेही समाजासाठी अधिक जबाबदारीने तुमच्या सहकार्याने कार्य करत राहू अशी ग्वाही डॉ. विनोद गजघाटे संस्थापक अध्यक्ष मधुर व्यसनमुक्ती उपचार व पुनर्वसन केंद्र नागपूर यांनी दिली. यासाठी पूनम ब्राह्मणकर, सुषमा धुर्वे, साहिल मेश्राम, प्रशांत मेश्राम, पायल शेंडे, शीतल बोरकर व सर्व स्तरातून आशीर्वाद आणि सहकाऱ्यांसोबत खुप खुप शुभेच्छा दिल्या जात आहेत.

अण्णाभाऊ साठे वसतिगृह नूतनीकरण; पाली भाषेच्या संवर्धनासाठी 'पाली भवन'ची मागणी

माजी सामाजिक न्याय मंत्री राजकुमार बडोले यांची आग्रही भूमिका

> अभिजात भाषेचा दर्जा असलेल्या पाली भाषेच्या संवर्धनासाठी आवश्यक निधी आणि सुविधा उपलब्ध करून देण्याची मागणी राजकुमार बडोले यांनी केली. शांततापूर्ण सुरू असलेल्या सत्याग्रह आंदोलनादरम्यान घडलेल्या घटनांबाबत योग्य कार्यवाही व्हावी.
>
> \- राजकुमार बडोले

मुंबई : मुंबई विद्यापीठाच्या कॅम्पसमध्ये पाली भाषा विभागाच्या जतन आणि विकासासाठी स्वतंत्र 'पाली भवन' इमारतीच्या बांधकामासह अन्य मागण्यांसाठी शांततापूर्ण सत्याग्रह करणारे पीएचडी संशोधक भंते विमांसा यांच्या प्रामाणिक प्रयत्नांना पाठिंबा देत अर्जुनी मोरगावचे आमदार तथा माजी सामाजिक न्यायमंत्री राजकुमार बडोले यांनी महाराष्ट्र विधानसभेच्या अर्थसंकल्पीय अधिवेशनात ही बाब उपस्थित केली.

21 ऑगस्ट 2025 पासून आजपर्यंत अत्यंत शांततेत हा सत्याग्रह सुरू होता. भंते विमांसा यांनी पाली भाषेच्या संवर्धनासाठी अनुदान, स्वतंत्र भवन निर्मिती आणि खेड्यापाड्यातून उच्च शिक्षणासाठी येणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी अण्णाभाऊ साठे वसतिगृहाचे नूतनीकरण करण्याची रास्त मागणी केली आहे. जेणेकरून अनुसूचित जाती, जमाती, ओबीसी वर्गातील विद्यार्थी चांगल्या वातावरणात राहून शिक्षण घेऊ शकतील, असे बडोले यांनी सांगितले. मारहाण झाल्यावर आंदोलकांना गंभीर अवस्थेत इस्पितळात न नेता पोलीस स्थानकात नेणे अत्यंत चुकीचे असल्याचे मत राजकुमार बडोले यांनी व्यक्त केले. कोणतीही नोटीस न देता, कायदेशीर प्रक्रिया न पाळता त्यांचा पीएचडीचा प्रवेश रद्द करणे आणि कुलसचिवांनी पोलीस प्रशासनास खोटी पत्रे लिहिणे, भंते विमांसा यांचे सामान, पुस्तके वसतिगृहाच्या बाहेर फेकून देऊन त्यांची खोली सील करणे अत्यंत दुःखद असून भंते विमांसा यांच्या मागण्या अत्यंत छोट्या आणि रास्त आहेत त्यामुळे यावर तोडगा काढण्याऐवजी आंदोलकांना हुसकावणे अत्यंत चुकीचे असल्याचे राजकुमार बडोले यांनी सांगितले.

केंद्रीय अल्पसंख्यांक विभागाने मंजूर केलेला निधी पाली विभागाच्या विकासासाठी योग्य प्रकारे वापरला जावा. तो निधी परत गेल्यास याबाबत चौकशी करून दोषींवर कठोर कारवाई करण्यात यावी आणि पाली विभागाला स्वतंत्र भवनासाठी निधी उपलब्ध करून देण्यात यावी, अशी मागणी राजकुमार बडोले यांनी केली. सामाजिक न्याय आणि शिक्षणासाठी बडोले यांचा सतत पाठपुरावा माजी सामाजिक न्याय मंत्री राजकुमार बडोले यांनी नेहमीच मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांच्या कल्याणासाठी आणि भाषा संवर्धनासाठी प्रयत्न केले आहेत. या मुद्द्यावर शासनाने तत्काळ लक्ष घालून कार्यवाही करावी आणि आंदोलकांना न्याय द्यावा अशी मागणी त्यांनी केली असून या प्रकरणी सातत्याने पाठपुरावा सुरू राहील असे त्यांनी स्पष्ट केले.

बहुजन नायक कांशीरामजी यांची जयंती साजरी

नागपूर : बहुजन रिपब्लिकन सोशालिस्ट पार्टी, नागपूर जिल्ह्याच्या वतीने चंद्रमणी नगर, रामेश्वरी रोड, नागपूर येथे उत्साहात साजरी करण्यात आली. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी गुलचंद रंगारी तर प्रमुख वक्ता धर्मकीर्ती परभणीकर आणि अतिथीमध्ये रमेश पाटील, घनश्याम धाबर्डे, सुधाकर स्थूल, राम घोडेश्वर, पंजाबराव मेश्राम, जयश्री भादिकर, दीप्ती खोब्रागडे होत्या.

यावेळी प्रमुख वक्ता धर्मकीर्ती परभणीकर यांनी सांगितले की मान्यवर कांशीरामजी यांनी त्यांच्या आदर्श आणि विचारांनी समाजात जागृती आणि परिवर्तन घडवून आणण्याचे काम केले. त्यांनी आपले संपूर्ण जीवन दलित पिछडीवर्गीय आणि शोषित समाजाचा उत्थानासाठी समर्पित केले. आपल्या अतितीय भाषणात बीआरएसपीचे रमेश पाटील यांनी सांगितले की बहुजन चळवळीतील नेते कांशीराम यांनी बहुजन समाजाला केवळ राजकीय दिशा दिली नाही, तर सत्तेच्या केंद्रापर्यंत पोहोचवण्याची राजकीय शक्ती दिली. यावेळी सुधाकर स्थूल यांनी आपल्या भाषणात सांगितले की ओबीसी, दलित, आदिवासी एकत्र आला तरच सामाजिक न्यायाचे स्वप्न पूर्ण होऊ शकते. कांशीरामजी यांनी बहुजन एकतेची राजकीय संकल्पना दिली ती आज अधिक ताकदीने राबवण्याचे गरज असल्याचे सांगितले. यावेळी घनश्याम दाभाडे यांनी बोलतांना सांगितले की देशातील कानाकोपऱ्यापर्यंत कांशीरामजींनी फिरून लोकांपर्यंत फुले, शाहू, आंबेडकरांचे कार्य पोहोचवण्याचे कार्य केले आहे. म्हणूनच कांशीरामजींना मान्यवर कांशीराम म्हंटले जाते. गुलचंद रंगारी, पंजाबराव मेश्राम, जयश्री भादिकार, दीप्ती खोब्रागडे यांनी कांशीरामजी यांच्या जीवन संघर्ष चळवळीचा कार्यावर प्रकाश टाकला. यावेळी मान्यवरांच्या हस्ते मासिक पेपर बी.आर.एस.पी. संवादचे प्रकाशन देखील करण्यात आले.

संचालन सुनंदा गायकवाड यांनी केले तर आभार किशोर सोमकुवर यांनी उपस्थितांचे आभार मानले. कार्यक्रम यशस्वी करण्यास रेखा मेश्राम, मंदा फोपरे, सुषमा भगत, विजया अहिरे, अलका माटे, वंदना लिहीतकर, गौतम फुलझेले, जोशना धनविजय, सुनंदा कांबळे, चंदा जारुंडे, रेखा मुन इत्यादींनी परिश्रम घेतले.

या जयंती कार्यक्रमात बी.आर.एस.पी.चे पदाधिकारी कार्यकर्ते तसेच नागरिक मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

बहुजन सौरभ प्रकाशक, संपादक, मालक, मुद्रक सिध्दार्थ जीवन कांबळे यांनी देश प्रेस पब्लिकेशन, E-30/2, इंडस्ट्रीयल एरिया, सोनेगाव (सीम), हिंगणा, एम.आय.डी.सी., नागपूर - 440016 येथे मुद्रित केले व 9/2, स्वराज कॉलनी, मेडिकल कॉलेजच्या मागे, नागपूर-440027, येथे प्रकाशित केले. **RNI No. MAHMAR 2020/84035** Printed, Owner by Siddharth Jiwan Kamble, Publisched at 9/2 Swaraj Colony, Behind Medical College, Nagpur 440027, Printed at M/S Desh Publication, E-30/2, Industrial Area, Sonegaon (SEEM), Hingna, MIDC, Nagpur-440016, Editor Siddharth Jiwan Kamble Email: bahujansaurabh@gmail.com Mobile: 9422860648